HIÁNYPÓTLÓ TÖRTÉNELEMKÖNYV

1951
A kitelepítés

Mezőberény Öröksége II.

Dr. Kausay Tibor:

VISSZAEMLÉKEZÉS A MEZŐBERÉNYI KITELEPÍTÉSRE

Csendes téli délután van. Ülök a szobámban, az egyetlenben, 20 m^2-es, túlzsúfolt, a gázkonvektor pattog és kellemes meleget ad, az ablakon kihajolva a Duna-part kis részletét látom. Az íróasztalon az 1950-es évek végén, egyetemistaként vásárolt rugós karú fém lámpa ég, most már energiatakarékos izzóval; múlt és jelen találkozása.

Nézem a falat. A falon és az öreg könyvespolcon a családi emlékeket, a *Kauzsay-Kausay*[1] és az ácsi *Tóth család* nemesi címereit; a drága szüleim, *dr. Kausay Tibor* miniszteri osztálytanácsos és *Tóth Mária* fényképét; a dédnagyanyáimról, *Kállay Ilonáról* és *Moldován Emíliáról* készült festményeket; a dédapámat, *Mikecz János* nyíregyházi alispánt; a nagyapámat, *dr. Kausay Tibor* vármegyei főfelügyelőt, középbirtokos gazdálkodót; a nagymamáimat, az uzoni *Temesváry Izabellát* és *Mikecz Katalint*; Mikecz Katalin második férjét; a nagyapaként tisztelt és szeretett *Péchy Gábor* nyíregyházi huszár ezredest ábrázoló, bekeretezett fényképeket.

Csak rájuk gondolva vagyok képes visszaemlékezni.

Az emlékezést segítik a megmaradt családi iratok[2], fényképalbumok, a múlt század elejéről egy tucat könyv; néhány háború előtti, megmentett, szüleimtől, rám maradt bútordarab és tárgy: a vállmagasságig érő könyvespolc, a lehajtható írólapos, intarziás szekreter és a felette lévő két, domborműves, szép, barna fakeretbe foglalt, régi metszet, a nyolckarú, „kérgét hullató" facsillár, édesapám réz íróasztal órája, néhány apró herendi porcellán figura; Kata nagymama hagyatékából egy kis keskeny könyvespolc, néhány réz dísztárgy és az ezüst Kis-Terézke szobor, amelyet annyira szeretett és mindenhová magával vitt, s most az íróasztalomon áll; Gábor nagyapa egyszerű, bekeretezett színes lóistálló rajza és lovas vízfestménye.

Édesapám Kiskállóban, 1904. szeptember 19-én, *édesanyám Tóth Mária* Nyíregyházán, 1913. december 12-én született. A kitelepítés idején édesapám még nem volt 47, édesanyám még 38 éves. Fiatal életüket a kitelepítés – a II. világháború utáni állás- és vagyonvesztést, édesapám betegségét betetézve – jóvá tehetetlenül tönkretette. *György öcsém* 1941. január 9-én született, a kitelepítés az általános iskola IV. osztályának elvégzése után érte. Apai nagymamám, *özv. Kausay Tiborné, Temesváry Izabella* Uzonban, 1879. május 1-én született, 72 éves volt, amikor 1951-ben betegen, öregen, minden támasz és jövedelem[3] nélkül egyedül maradt. Anyai nagyapám, ácsi *Tóth Béla* Kótajban, 1879. július 10-én látta meg a napvilágot, szegény

[1] Családunkat feltehetőleg félrehallás folytán a XIX. század második felében és a XX. század legelején Kauzsaynak hívták. A családnevet Kausay alakban újból és most már kizárólagosan, a nemességet megerősítő királyi oklevél alapján, 1918. május 27. óta használjuk.

[2] Az iratok közül talán az egyik legbecsesebb: ükapám testvérének, *Kauzsay Dánielnek, Tibor nagyapámhoz* („Kauzsay Tibor öcsémnek szeretettel, az állami gazdasági intézet iskolába"), gyönyörű betűkkel, halála előtt másfél évvel, 1893 októberében, Tiszanagyfaluból Debreczenbe írt, bekeretezett, kétoldalas levele.

[3] *Kausay Tibor* nagyapa, feltehetőleg a betegsége miatt, halála előtt egy évvel, 1933 augusztusában, a felső-simapusztai ingatlant, a Magy határában, Kállósemjén és Levelek között fekvő 234 kataszteri hold termőföldet, a rajta lévő négyszobás, ~200 m^2-es, vályog tanyaépületet, cselédházakat, három dohánypajtát, dohánysimítót, szertárt, sertésólat, istállókat, magtárat, szekérszínt, sütőházat, tábori konyhát, tengeri górét, három gémes kutat stb. – emlékét ma is őrzi egy apró, néhány házas település: Kauzsaytanya – haszonbérbe adta. Jövedelmezett is jól, de a háború után, 1945-ben az állam minden kártalanítás nélkül kisajátította. Felső-Simapuszta 30 évig volt a család birtokában.

rövid életű volt.[4] Anyai nagymamám, *Mikecz Katalin* Nyíregyházán, 1890. december 3-án, második férje *Péchy Gábor* nagyapa Pelén, 1884. szeptember 27-én született, 61., illetve 67. életévükben jártak, amikor kitelepítették őket.

Ez a történet az ártatlanul meghurcolt, talajt vesztett, kisemmizett szüleink és nagyszüleink háború utáni szomorú éveit idézi fel, és – a látszat ellenére – emlékükre íródott.

Magam Nyíregyházán, 1934. október 1-én születtem. *Édesapám* nem sokkal születésem után a Földmívelésügyi Minisztériumban helyezkedett el, így a család, beleértve apai nagymamámat, *Temesváry Izabellát* is, Budapestre költözött. Eleinte a VI. Bajza utca 50. szám[5], majd 1940-ben a XI. Horthy Miklós (ma Móricz Zsigmond) körtér 3/B. szám[6], végül 1941-ben már a XI. Verpeléti (ma Karinthy Frigyes) út 4-6. szám[7] alatt, a környék legszebb, igényes homlokzatú házában – a II. emelet 1. ajtó, 192 m^2-es, ötszobás (ebből egy udvari szoba volt), háromerkélyes, szép gipsz domborműves mennyezetű lakásban – laktunk, itt ért bennünket a II. világháború is.

Gyerekkoromban a Körtérről és a Verpeléti útról naponta vittek sétálni –1941 után már a kedves György öcsémmel együtt –, általában a Horthy Miklós úton a Szent Gellért

---

[4] *Tóth Béla* nagyapámat (1879. július 10. – 1918. április 2.) korai halála miatt nem ismertem. Kótaji földbirtokos és Szabolcs vármegye tiszteletbeli főszolgabírája volt. *Mikecz Katalin* nagymamával 1910 februárjában kötött házasságot. Két gyermekük született: *Lajos* (keresztapám, 1911. június 22. – 1993. július 20.) és *Mária* (édesanyám, 1913. december 12. – 1993. október 9.).

[5] A Bajza utcai lakásra nem emlékszem, de arra igen, hogy sokat jártunk az Állatkertbe. Vagy a földalattival, amely akkor a Hősök tere után igazi attrakcióként kibújt a föld alól, átment a mára szerepét vesztett – ma sokan nem értik, miért áll a réten egy híd –, 1896-ban épült műemlék, gyalogos vasbetonhíd alatt, és végállomása a Széchenyi fürdő mellett volt. Vagy – *Bakucz József* gyermekdoktor bácsi tanácsát megfogadva –, jobb idő esetén a lábbal kormányzott, kézzel hajtott négykerekű biciklivel, hogy vézna karjaim erősödjenek. Mintha a doktor és a szülők ösztönösen megérezték volna, hogy mintegy tizenöt év múlva, egyébként is, de izmosabb karok nélkül még nehezebben fogok boldogulni. Egyébként a Bajza utcán az Andrássy út felé menvén és vissza, mindig át kellett menni az egyik pince ablakból kiáradó csokoládé-illat felhőn, ami nagy gyönyörűséget okozott.

[6] IX. Horthy Miklós körtér 3/B. és 3/A. számú házzal közrefogott egykori utcai udvart beépítették, és ott most gyorsétterem működik. E fölött az udvar fölött a 3/B-ben a magas földszinten laktunk, és ezt megfigyelvén a verklis, a járda folytatását képező udvarra a verklijét rendszeresen betolva, örömömre szebbnél-szebb dallamokat játszott. Jutalma az ablakból ledobott, papírba göngyölt aprópénz volt. Még a játszópajtásom nevére is emlékszem, *Bresel Gusztinak* hívták. Gusztival egy házban laktunk, és gyakran homokoztunk a ház hátsó kertjében lévő „házi" játszótéren. Akkor nem gondoltam volna, hogy úgy harminc év múlva, a homokok és kavicsok szemnagyságának – a normális földi halandó számára teljesen érdektelen – mikéntjéről és hogyanjáról fogok nagy élvezettel értekezni. Innen már nem lehetett földalattival menni az Állatkertbe, hanem az 1-es autóbusszal a Hősök teréig, amely autóbusz a Lenke tértől (mai Kosztolányi Dezső tér) a Szt. Gellért tér – Erzsébet-híd – Petőfi Sándor utca – Andrássy út útvonalon az Aréna útig (mai Dózsa György út) közlekedett. Akkor még „balra tarts", az utcákon bazalt kockakő burkolat volt. Az autóbuszvezető jobb oldalon ült a motorház mögött, és elöl, a vezetőfülke melletti hosszanti ülőhelyen – arccal az autóbuszvezető felé –, volt igazán gyönyörűség utazni.

[7] A Verpeléti úti ház házmesterét Korsós bácsinak hívták. Jó környék volt, szemben az Elöljáróság épülete; a házban Király Géza papír- és könyvkereskedése, ahol az irkáimat és ceruzáimat vettük; a Körtéren patika; a Horthy Miklós út 54. alatt Zajicsek Alfréd fűszer- és csemegekereskedése, ahol havonta egyszer, utólag kellett fizetni; a Horthy Miklós út 28. alatt Halom Géza női fodrászata, ahol engem is kezelésbe vettek; Meinl Gyula kávéüzlete a Horthy Miklós út 29. alatt, a Nagykovácsy Üzletház (tulajdonos Nagykovácsy Milenkó) a XI. Horthy Miklós u. 39. alatt, a Nagyboldogasszony útja sarkán, ahol a gyerekek hintalovon és maguk hajtotta forgó-körpadon mulathatták az időt; Stühmer Frigyes számomra oly vonzó kakaó és csokoládé üzlete a XI. Horthy Miklós körtér 2. alatt, Fratelli Deisinger kávé, tea, rum üzlete a XI. Horthy Miklós út 41. alatt, iskola, templom stb. Télen hóembert építeni és szánkózni a XI. Szent Imre herceg útja 11-13. alatti, a ciszterek tulajdonában lévő, a Szent Imre herceg plébániatemplom melletti üres, részben lejtős telekre jártunk, ahova a ciszterek a háború után a végleges rendházukat szerették volna megépíteni. Erre már nem kerülhetett sor, a telekre a (ma már nem létező) marxista-leninista esti egyetemnek húztak fel egy csúnya épületet, ahol az iskolapadokban lapító, „haladó értelmiséget" a szomszédos templom esti imára hívogató, jó hangos harangszava emlékeztette minden nap arra, hogy más világnézet is létezik a földön.

térig, de ha az idő engedte, a Gellért-hegyre is[8]. Meg-megnéztük a Duna-parton, a hegy tövében, a pálosok keskeny kertjében a kecsesen tollászkodó pávákat, és nagyon örültünk, ha épp ott jártunkkor megszólaltak a Sziklakápolna kedves hangú harangjai. Emlékezetes nyári program volt a Gellért Fürdőben a szabadtéri hullámfürdő medencéjében lubickolni.

Elemi iskolába 1941-1945 között a XI. Horthy Miklós út 25. szám alá jártam, tanító nénim a végtelenül szelíd, türelmes *Zachári Eszter* volt[9]. Szüleim 1945. szeptember 7-én a Ciszterci Rend budapesti Szent Imre Fiúgimnáziumába írattak, ahol *Zagyvai Kamill* atya (1914-1993) osztályába kerültem. Minthogy rá nem sokkal a gimnázium alsó négy osztályából az általános iskola V.-VIII. osztálya lett, az 1945/46-ik iskolai évben a Ciszterci Rend budapesti Szent Imre Gimnáziumban elhelyezkedő általános iskola V.b. osztályába, majd 1946 és 1948 között a Ciszterci Rend Budapesti Római Katolikus Általános Iskolájának VI.b. és VII.b. osztályába jártam. A Ciszter Gimnáziumban az 1948. nyarán történt államosítás[10] után az általános iskolát megszüntették, így átkerültünk a XI. Váli utca 1. szám alatti iskolába (Székesfővárosi községi Általános Fiúiskola), ahol az általános iskola nyolcadik osztályát végeztem. Az államosított ciszter gimnáziumba 1949 őszén, most már első gimnazistaként kerültem vissza, és a második osztályt végeztem el, amikor kitelepítettek bennünket. Akkor a gimnáziumot már Állami József Attila Általános Fiúgimnáziumnak hívták[11].

A kitelepítéskor családunk már nagyon nehéz helyzetben volt.

Szegény *Bella nagymama*, aki *Tibor nagyapa* (akit nem is ismertem) halála óta (1934. október 27.) kizárólag tiszta fekete ruhában járt, Uzonban, 1947. július 22-én elvesztette az öccsét, *Temesváry János* bácsit[12]. Ezzel az uzoni gazdaság hanyatlásnak

---

[8] A Gellért-hegy oldalában egymás fölött három játszótér és homokozó is volt (lehet, hogy most is van), ritkán a citadelláig is felmentünk. A Sziklakápolnába a betérés soha sem maradt el. Különleges hangulata, szinte félelmetes volt, a hegy gyomrában, a félhomályban, a nagy imakönyvekből zsolozsmázó pálos atyákat hallgatni.

[9] Tanítás végén a kisdiákokat – akik arra laktak –, a pedellus bácsi, a forgalmat tárcsájával leállítva, kísérte át a Horthy Miklós úton, a számomra máig legkedvesebb köztéri szoborhoz, a Gárdonyi szoborhoz.

[10] A Ciszterci Rend budapesti Szent Imre Fiúgimnáziumát – Budapest, XI. Szent Imre herceg útja, ma Villányi út 27., igazgatója *dr. Brisits Frigyes* (1890-1969) ciszterci tanár, irodalomtörténész volt, tanulmányi értesítőmben az utolsó aláírásának kelte: 1946. június 29. – 1948. június 16-án államosították, cisztercita szerzetes tanárokra az üldöztetés évei köszöntöttek, a gimnázium új neve Budapesti XI. ker. Állami Szent Imre Gimnázium lett. Az 1950. június 17-én kelt I. osztályos bizonyítványomban már ez a név állt: Budapesti XI. ker. Állami Általános Fiúgimnázium. A gimnázium József Attila nevét 1950. augusztus 31-én vette fel, ettől kezdve a Budapesti XI. ker. Állami József Attila Általános Fiúgimnáziumban tanultunk. A József Attila Gimnáziumban 1992. szeptemberétől már egyházi beiskolázású osztályok is indultak, a gimnázium hosszas tárgyalások eredményeképpen visszakerült a Ciszterci Rend tulajdonában, és 1997. szeptembere óta Budai Ciszterci Szent Imre Gimnázium néven működik.

[11] A ciszterek Szent Imre Gimnáziumának történetét néhai *dr. Nemes Zoltán* írta meg: „A Ciszterci Rend Budai Szent Imre Gimnáziumának története. Az alapítástól a szétszóratásig, és még azon is túl". Megjelent Budapesten, 1994-ben, a Ciszterci Cserkészek Baráti Köre Alapítvány gondozásában. Néhai dr. Nemes Zoltán, *Zoli bá'* egykor ciszterci cserkész vezető, legutóbb a Magyar Ciszterci Diákok Szövetségének titkára volt. Ehhez kapcsolódik kedves évfolyamtársam és barátom, *Dékány Csaba*: „Ciszterci mozgalmakról 1949-1989" című munkája (Budapest, 2005. Budai Szent Imre Gimnázium).

[12] Uzoni *Temesváry János* (1880. március 31. – 1947. július 22.) elvégezte a müncheni Képzőművészeti Főiskolát, és az uzoni gazdaság igazgatásán kívül festészettel és fafaragással is foglalkozott. Fénykép őrzi, ahogy „A fa szelleme"-t faragja a kertjükben, a vihar által derékba tört, öreg gesztenyefa földben hagyott törzsén, vagy ahogy Krisztus-fejet farag, illetve néhány ceruza rajzát, fa- és linóleum metszetét, amelyek témáját a székely népi életmód ihlette: (http://www.betonopus.hu/notesz/uzon/uzon2.htm). Két fia született, *János*, Jancsika (1925-1960) és *Gerő*, Gerőci (agrármérnök, 1926-1993). A nyarak nagy részét, egészen 1944-ig Uzonban töltöttük, ahol nagy gazdaság, rengeteg, mindenféle jószág, szép park, gyümölcsös, teniszpálya és nem utolsó sorban jó levegő volt. Olykor még a szekérre is felülhettem, amelyikkel az ebédet vitték a mezőre az arató-cséplő napszámosoknak, és a szekeret húzó sárga Fuxi lovat is hajthattam, igaz, hogy nem mindig arra ment, amerre

indult, nem sokára rá mindenestől el is vették, és ennek betetőzéseként a románok az uzoni Temesváry családot Dobrudzsába internálták.

A háború után a Verpeléti úti ötszobás lakás két szobáját végérvényesen át kellett engedni egy kibombázott családnak, a főbérletből társbérlet lett. Bella nagymama a két szobájából átköltözött az eredeti ebédlőbe, az ebédlő bútor átkerült a korábbi szalonba, szüleink szobájába.[13] Mint annyi más lakásban, nálunk is minden szobában szép fafűtéses cserépkályha állt, de a háború után a teleket a gyerekszobába húzódva, a fekhelyeket összetolva együtt vészeltük át, mert több szobát fűteni nem tudtunk.

Édesapámat, aki miniszteri osztálytanácsos volt, 1946-ban – annak ellenére, hogy előzőleg a háború alatti magatartást vizsgáló igazolóbizottság kifogást nem talált és igazolta – B-listára helyezték[14], és állásából minden juttatás nélkül elbocsátották. Így a család jövedelem nélkül maradt. Elhelyezkedni nem tudott, ha hívták, akkor otthon alkalmi, jogi feladatokat végzett *Sármezey Antal* mérnöki irodája részére[15], ahonnan azonban azokat leadva, többször elkeseredetten, fizetség nélkül jött haza. A B-listázottak, és egyéb, állást és egzisztenciát vesztett politikai üldözöttek között akkoriban az a fanyar vicc járta, hogy „járásbírók" lettek. Ugyanis éjjel-nappal megélhetés után járkáltak. (A királyi járásbíróságok rendszerét 1871-ben hozták létre, és azok legkésőbb a járások 1984. január 1-i megszüntetésével maguk is megszűntek.)

---

szerettem volna, de ilyenkor a János bácsi – aki egyébként parádés kocsis volt –, helyes útra terelte az inkább legelészni vágyó jámbor sörényest. A háború után egyetlen egyszer, 2009 júniusában – nagy kerülővel, a csíksomlyói építőmérnöki konferenciára utazva – mentem el Uzonba, kiábrándító és fájó volt a pusztulást, a romokat, az átépítéseket, a park helyén emeletes lakóházakat, a hírmagként egyetlenként árválkodó fenyő kivételével a kipusztult gyönyörű fenyőfasor helyét, az omladozó majorságot és szeszgyárat látni, egyedül a gólyafészek volt a régi a kúria kéményén. Annak még örülni lehet, hogy a kúriában óvoda működik, és a kerti kapu előtt kétnyelvű tábla emlékeztet a Temesváryakra: „Grădinita cu program normal „Temesváry János" Ozun, Temesváry János óvoda Uzon".

[13] Amikor a Körtérről a Verpeléti úti lakásba költöztünk, nagyon sajnáltam, hogy a nagy fekete zongora – ki tudja, hogy miért – oda már nem jött velünk, mert szerettem rajta gyermekdalokat pötyögtetni (lehet, hogy ez volt elviselhetetlen). Végül is, utólag látva a történteket, szüleim bölcs előrelátásaként is felfogható a fájdalmas búcsú a zongorától, hiszen, ha nem előbb, hát utóbb biztos, hogy meg kellett volna válni tőle.

[14] A B-listázást nem indokolták, de gyanítom, abban közrejátszhatott, hogy 1944-ben a háború elől a Földmívelésügyi Minisztérium szervezésében (tehát letagadni sem lehetett) Nyugatra mentünk. Bella nagymama szegény itthon maradt a lakást őrizni. 1944-1945 telét Rábahidvégen töltöttük, közel a katolikus templomhoz és a Rába-hídhoz. Emlékszem az 1944. évi szerény karácsonyra, a nagy hóra, a Hangya Szövetkezet boltjában vásárolt zöld körgyűrűs teásbögrékre, még inkább a háziak kisleányára, akinek volt egy élő kendermagos magyar tyúkja, és úgy babusgatta, játszott vele, cipelte magával minden hová, mint más gyerek a hajas babáját. A minisztérium lovas szekerével – amelyet édesapám hajtott –, konvojban, 1945 elején Grazon túl jutottunk. A húsvét emlékezetes volt, mert gyermekként az út menti mezőn kerestük a főtt tojást, és – láss csodát – találtunk is néhányat, miközben távolabbról puskaropogás hallatszott, és katonai repülőgépek húztak el felettünk. Kalandos úton, menekült áradatban, nehézségek közepette, utolsó éjszaka éppen átjutottunk a demarkációs vonalat jelentő folyó hídján az amerikai megszállási övezetbe. A havasok tövében, lankás vidéken egy osztrák gazdánál szállásoltak el, onnan valamikor 1945 nyara elején, az amerikai hadsereg különvonatával jöttünk haza. Bella nagymamát hála Istennek épségben és egészségben találtuk.

A húsvétról jut eszembe, hogy locsolkodni Budapesten mindig a *Meskó Erzsébetkéékhez* jártunk a II. Kelet Károly utcába. Szüleink rég óta ismerték egymást Szabolcs vármegyéből, anyai ágon a Mikeczek révén távoli rokonok. Az édesapa *dr. Meskó Kálmán* (1905-1993) belügyminisztériumi osztálytanácsos volt. Az édesanya, Bori néni, szül. *Osgyáni Borbála* (1909-1993) Nyíregyházán született, akárcsak a locsolkodás áldozata, Erzsébet lányuk is (1935). Az édesapa beosztása, akárcsak bennünket, Meskóékat is Budapestre szólította. Így fiuk, *György* már Budapesten született (1942), és okl. villamosmérnök lett. 1951-ben ötüket, az anyai nagymamával, özv. Osgyáni Józsefnével (szül. *Mikecz Borbála*, 1880-1980) együtt telepítették ki Hortra. Ha jól emlékszem, Keleti Károly utcai véletlen találkozás folytán derült ki, hogy Meskó Erzsébet (Józsa Béláné, ma már dédmama) és György (szintén szép családdal) az osztálytársammal, *Bence-Brückler Endrével* – akiről majd még szó esik – másodfokú unokatestvérek.

[15] Édesapám „Continental 350" típusú (Wanderer Werke, Siegmar-Schönau), öreg, egyszerű, karos mechanikájú, működőképes táska-írógépét ma is féltve őrzöm.

A B-listázással édesanyámmal együtt elvesztette szavazási jogát, és a választói névjegyzékbe a sok utána járás ellenére sem tudta magukat felvetetni. A nehézségeket szegény édesapám rosszul viselte, 1948-ban a XI. Bartók Béla úton rosszul lett, agyvérzést kapott, a mentők a Budai Irgalmasrendi Kórházába vitték. Szellemileg nem sérült, de a bal oldala megbénult, és soha többé meg nem gyógyult. A bal karja élete végéig béna maradt, fekete kendővel nyakába kötve tartotta, bal kezét használni nem tudta. Bal lábát lendítéssel mozdítva tanult meg újra járni, lépcsőn is. Miután a kórházból hazaengedték, otthon reménytelenül és sikertelenül próbált a családtagok közreműködésével újra életet hozni a végtagjaiba.[16]

Édesanyámnak mindenképpen el kellett helyezkednie, és a műszaki rajzolói tanfolyam elvégzése után 1949-ben, fivére, a kiválóan rajzoló *Péchy Gáspár*, egykori huszárszádos[17] (*Péchy Gábor* fia) segítségével ez sikerült is. Felvették az ÁMTI Állami Mélyépítési Tervező Intézetbe[18] – ahol Péchy Gazsi bátyám is dolgozott –, annak Kőbánya Osztályára. Az ÁMTI Kőbánya Osztályon dolgozó összetartó kollektíva[19] nem kis szerepet játszott későbbi életünkben is.

A kitelepítések híre szüleimet és nagyszüleimet nyugtalanította, és 1951 júniusában be is következett, amitől tartottak. A második gimnázium sikeres elvégzése után az 1951-es iskolai szünidőre édesanyám beajánlott az UVATERV Út- Vasúttervező Vállalathoz, ahol egy hónapra szóló szerződéssel a Geodéziai Irodára kerülvén figuránsként dolgoztam egy váci létesítmény alapozási kitűzésén. Ide jött értem 1951. június 18-án kora délelőtt édesanyám kérésére az UVATERV Kőbánya Osztályáról *László József* mérnök úr a hírrel, hogy gyorsan haza kell menjek, mert kitelepítettek bennünket. Távolsági busszal jöttünk Budapestre, valamivel dél után már otthon is voltam. Óriási volt a felfordulás, rokonok, ismerősök a házból, édesanyám munkatársai, osztálytársaink szülei segédkeztek a csomagolásban, nem kis kockázatot vállalva az ingóságok biztos helyre szállításában. Utólag, emlékezetből – nem sok sikerrel –, írtuk össze, hogy a bútorok, szőnyegek, képek, könyvek stb. kihez, hova kerültek.

Első dolgom az volt, hogy bementem a József Attila Gimnáziumba elköszönni, és hogy elkérjem a bizonyítványomat. A szünidei ügyeletet *Szentesné tanárnő* tartotta – akinek a férje, *Szentes tanár úr* is tanított bennünket –, együtt érző szavak kíséretében adta oda a bizonyítványomat, amelyet zsebre téve szomorúan jöttem el a

[16] Akkoriban a XI. Móricz Zsigmond körtér és a lebombázott Horthy Miklós híd (ma Petőfi híd) hídfője között a Verpeléti úton (ma Karinthy Frigyes út) két egy-kocsis, régi típusú villamos ingázott. Ezek végtelenül rendes vezetői és kalauzai megengedték, és nagy türelemmel segítették, hogy édesapám – természetesen kísérettel – a járművükön fel és leszállni tanuljon.

[17] Vitéz *Péchy Gáspár* (1915-1975), 1945 májusában esett szovjet hadifogságba, ahonnan 1947 júliusában – mint a katonatisztek, közkatonák és civilek általában, csont és bőrre lesoványodva, jártányi erő nélkül – került elő. 1958. márciusában, mint ludovikást lefokozták honvéddé. Előbb lóápolóként, majd segédmunkásként, illetve szobafestő-mázolóként, majd az ÁMTI-ban, azután a Műegyetemen műszaki rajzolóként dolgozott.

[18] Az ÁMTI 1950-ben átalakult, jogutódja kibővülő tevékenységi körrel az UVATERV lett. Új székházat Budapesten az V. Vigadó tér 1. (akkor Molotov térnek hívták) alatt kapott, az épület ma a Kereskedelmi és Hitelbank Rt. Tulajdona.

[19] Az osztályvezető *Puskás Ferenc* okl. gépészmérnök volt, de itt dolgozott többek között *Lázár Jenő* okl. villamosmérnök (az államosítás előtt a Ság-hegyi kőbánya tulajdonosa), *Barabás Ferenc* okl. gépészmérnök (az államosítás előtt a szobi kőbánya tulajdonosa), *Erdély Imre* okl. gépészmérnök, az akkor még igen fiatal *László József* okl. építészmérnök is. Amikor ifjú mérnökként 1963-ban az ÉaKKI, Építőanyagipari Központi Kutató Intézetbe (a későbbi SZIKKTI-be) kerültem, Lázár Jenő bácsi, Barabás Feri bácsi, Erdély Imre bácsi is ott dolgozott, és nagy odaadással egyengette pályámat. Az ÁMTI, majd UVATERV, később IPARTERV Kőbánya Osztályát 1967-ben helyezték át a SZIKKTI-be, miáltal László Józseffel is egy Intézetbe kerültem.

gimnáziumból, ahol öt éven át tanultam. Hazafelé jövet a Villányi úton, rövid imára bementem a ciszterek Szent Imre templomába, ahová szüleimmel és diákként a ciszterekkel, a 433. sz. Szent Bernát Kiscserkész Csapattal[20], majd a 25. sz. Szent Imre Cserkészcsapattal[21] rendszeresen jártam vasárnapi szent misére, ahol első áldozó voltam, ahol megbérmáltak.

Este 10 órára szüleink nagyszobája és a gyerekszoba üres volt, benne csak a magunkkal vihető négy fekvőhely, egy szekrény, egy asztal, négy szék és egy-egy bőrönd – a legszükségesebb ruhaneműkkel és használati tárgyakkal – maradt. Megfürödtünk, és felöltözve, kicsit ledőlve, azután ülve – hol a szobában, hol az erkélyen, mert egyébként szép nyári éjjel volt –, szótlanul vártuk a nagy, pótkocsis, ponyvás teherautót.

A Belügyminisztérium 05844 számú kitelepítési véghatározata szerint „ I. *dr. Kausay Tibort*, eredeti foglalkozása /F.M./ min. oszt. tanácsos, Budapest, XI. ker. Verpeléti út 4-6. sz. alatti lakost és vele egy háztartásban élő felesége: *dr. Kausay Tibornét*, fia: *ifj. Kausay Tibort* és *Kausay Györgyöt*, a 8130/1939.M.E. számú rendelet és a 760/1939.B.M. számú rendelet alapján Budapest területéről azonnali hatállyal kitiltom, és lakhelyéül Mezőberény, Békés megye, Mátyás u. 32. községet jelölöm ki. Amennyiben más községben /:rokonainál, ismerősénél:/ kíván elhelyezkedni, jelen véghatározatban kijelölt lakhelyének elfoglalása után, ezirányú kérelmet terjeszthet az új lakhely szerint illetékes megyei Tanács elé. Ehhez mellékelni kell annak a személynek /:a lakása szerint illetékes helyi Tanács által látamozott:/ nyilatkozatát, aki elszállásolását vállalja. E véghatározat ellen a budapesti rendőrkapitányságnál benyújtandó panasznak van helye. E panasz a végrehajtás szempontjából halasztó hatállyal nem bír. II. A kitiltás következtében megüresedő lakását /lakrészét/ a 6.000/19 sz. korm. rendelet értelmében igénybe veszem, lakását 24 órán belül átadni köteles. Budapest, 1951. június 15.” Pecsét, aláírás.

Tudnivalók a véghatározat hátoldalán: „1./ A véghatározattal együtt kikézbesítésre került a kijelölt lakhely szerint illetékes megyei véghatározata, amely lakásáról gondoskodik. 2./ Új lakhelyén munkába állításáról kívánságára a helyi Tanács gondoskodik.”

A Békés megyei Tanács Végrehajtó Bizottságának 318/1951 számú véghatározata így szólt:

„Tárgy: Mezőberény, Mátyás u. 32. szám alatti lakos 1 szobából álló lakrészének igénybevétele és bérlőjének kijelölése. Véghatározat. A fent megjelölt lakás 1 szobájából álló lakrészét a 6.000/1948. korm. sz. rendelet alapján igénybe veszem, és annak bérlőjéül *dr. Kausay Tibort* jelölöm ki. A kijelölt bérlő a lakrészt a következő személyekkel együtt foglalhatja el: *dr. Kausay Tiborné*, *Kausay Tibor* és *Kausay György* /fiai/. A véghatározat fellebbvitel nélkül, azonnal végrehajtható. Erről a fent megjelölt lakásban lakó *Erdős Ádám*-t azzal értesítem, hogy az igénybevett lakrészt a

[20] A 433. sz. Szent Bernát Kiscserkész Csapat parancsnoka *dr. Kalmár Ödön* (Ödön bá’, 1914-1986) magyar-francia szakos ciszterci tanár, plébános volt, akit 1951-ben szintén kitelepítettek; vezetője pedig a csak 1956-ban pappá szentelt vitéz *Kölley György* (Gyurka bá’, 1919-2005) teológus, akit cserkészhűségéért 1946 után nyolc és fél év szovjetföldön töltött kényszermunkával sújtottak, majd 1961-ben rendszerellenes szervezkedés vádjával újra három év börtönre ítéltek.

[21] A 25. sz. Szent Imre Cserkészcsapat parancsnoka *dr. Golenszky Kandid* (Kandid bá’, 1913-1977) hittan szakos ciszterci tanár volt.

fent megjelölt személyek részére azonnal kiüríteni és átadni köteles. Békéscsaba, június 11.” Pecsét, aláírás.

A velünk lakó Bella nagymamát kifelejtették. Máig foglalkoztat, jó-e, hogy így történt. Sorsa biztos, hogy rosszabbra fordult, mint a mienk. Ő egyedül, betegeskedve és minden jövedelem nélkül a saját szobájában, Budapesten, a XI. Verpeléti út 4-6. alatti lakásban maradt, két szobában társbérlőkkel, a mi két szobánkban vadidegen, új jövevényekkel. El tudom képzelni, hogy szegény 72 évesen mit élt át. Többen igyekeztek sorsán könnyíteni, a távoli rokon *Csiky Magdolna* néném rendszeresen és szeretettel látogatta és ápolta, a ház lakói közül a távolról csodált kiváló operaénekes, *Rösler Endre* művész úr (1904-1963) számtalanszor meleg ebédet küldött neki.

Édesapám rehabilitációs célból épp újra az Irgalmasok Kórházában feküdt, Őt édesanyám június 18-án délután még gyorsan meglátogatta; így hármasban, édesanyám, Gyuri öcsém, és magam készültünk az ismeretlenbe.

Akkor fel sem figyeltünk arra, hogy cinikusan az 1939. évi rendeletekre[22] hivatkozva telepítettek ki, azt sem tudtuk, hogy mi áll benne, és egyébként abban a helyzetben és az akkori körülmények között teljesen mindegy is volt.

A diktatórikus kommunista rendszer a budapesti kitelepítéssel két legyet kívánt egy csapással ütni, a régi budapesti, osztályellenségnek bélyegzett értelmiséget, illetve egykori tulajdonosi réteget és a vidéki, falusi szorgalmas, feltörekvő, becsületes, jobb módú gazdákat, akiket megalázva kuláknak titulált. Az ütés bekövetkezett, de a rendszer számítása nem teljesült, mert e két társadalmi réteg egyike sem volt a kommunista rendszer híve, és épp a kitelepítés révén ismerte meg egymást, illetve talált egymásra.

1951. június 19-én reggel fél 7 óra után jöttek értünk. Két rendőrre – az egyik feljött, a másik lent várakozott – és több civilre emlékszem. Lehordták a holminkat, könnyes szemmel elbúcsúztunk *Bella nagymamától*, és kísérettel lementünk a ház előtt álló teherautóhoz. Az utca már ébredezett, a teherautón már ott volt a *Kállay család* – Kállay Tibor, idős édesanyja és két gyermeke: *Judit* és *Tibor* –, mi a pótkocsin kaptunk helyet, saját székeinken ültünk.

Az általunk ismeretlen budapesti teherpályaudvaron[23] a bútorokat tehervagonba rakták, bennünket ugyan annak a hosszú vonatnak egyik zsúfolt „fapados” személyvagonjába ültettek. A vonaton mintegy kétszázötven család, hozzávetőlegesen ezer ember volt. A vonat csak déltájban indult el, lassan, sokszor várakozva haladt. Meleg volt. Felállni, az ablakot lehúzni nem engedték, egyre nehezebb volt a párás levegőt elviselni. A magunkkal hozott inni való elég hamar elfogyott. Késő este, már sötétben érkeztünk meg Mezőberénybe, a vonat kihúzott a rakodótérre. Tikkadtan, elgémberedve szálltunk le a vonatról. A rakodótér melletti árokba tereltek bennünket, és ott vártuk, hogy a holminkat teherautóra pakolják.

[22] A kitelepítések furcsa jogszabályi hátteréről *Széchenyi Kinga* „Megbélyegzettek. A kitelepítések tragédiája” című (Kráter Kiadó. Pomáz, 2008) és *Hantó Zsuzsa* „Kitiltott családok” (Magyar Ház Könyvek. Budapest, 2009) című könyvében lehet részletesen olvasni.

[23] Az 1917-1967 közötti időszak tragédiáiról átfogó képet nyújt a *Magyar Kálmán* szerkesztésében megjelent „Dokumentumok a magyarok megsemmisítéséről” című, kétkötetes könyv (Magyar Nemzeti Történeti Társaság, Kaposvár, 1997), amelynek II. kötet 193. oldala szerint a teherpályaudvar az Újpest közelében lévő rakodóállomás volt.

A rézsűre feküdtünk, szép, meleg nyári este volt, a csillagos égboltot figyeltük. Legnagyobb meglepetésünkre a sötétben botorkálva ránk talált *Mikecz Károly* bácsi[24], Kata nagymama testvére. Őt *Péter* fiával és menyével egy kamuti tanyára vitték, ahol a fiataloknak 1952-ben kisleánya is született. Nem sokáig maradt, visszament az övéihez, nem tudta mikor kerül rájuk a sor. Károly bácsit nagyon szerettük, régen Budapesten sokszor meglátogatott bennünket – tőlünk néhány házra, a XI. Verpeléti út 22. alatt lakott –, üres kézzel sohasem jött. Máig sem értem, de – bizonyára félelmünkben –, fel sem merült később, hogy megkeressük, hiszen Kamut Mezőberényen kívül esett. Legközelebb Budapesten, szabadulásunk után láttuk viszont; őrzök egy 1956. augusztus 17-i kerti fényképet, amelynek tanúsága szerint szüleimmel, Kata nagymamával, Gyuri öcsémmel, Tóth Lajos keresztapámmal együtt meglátogatott Budagyöngyén, a Volkmann utcai albérletben. Károly bácsi 1964-ben volt 80 éves, és akkor leánya *Mikecz Karola, Szuzy* néni – a Szemlőhegyi úti lakásban – nagyszabású vendégséget rendezett a tiszteletére, ahol búcsúzáskor egy szép, nagy vörösréz kaspót kaptam tőle emlékbe, amely ma is szobám dísze, édesapám írólapos antik szekreterjének tetején áll.

Kora hajnal volt, mikorra sorra kerültünk, és a teherautóval a Mátyás király u. 32. alá, *Erdős Ádám* bácsi portájára vittek bennünket, ahol *Léna nénit*, Erdős Ádám testvérét (Erdős Magdaléna) és *Marika nénit*, Erdős Ádám leányát találtuk. Az volt az első dolguk, hogy székkel, finom étellel és itallal kínáltak. Nyáron, a mezőgazdasági munkák idején a házban Léna néni és Marika néni lakott, a gazda, Erdős Ádám és felesége, *Julianna néni* a föld közelében, a tanyán tartózkodtak[25], ők csak télire húzódtak be a községbe. *Erdős Ádám fia* vidéki városban tanult és ott is lakott. Az Erdős családdal nagyon hamar jó viszony alakult ki, megértettük egymást[26], és ők mindenben segítségünkre voltak.

A gondosan rendben tartott, nádfedeles, fehérre meszelt tornácos, két szoba, konyhás ház szép, ápolt, virágos udvaron állt. Utcai homlokzata a tisztaszobával a Mátyás király utcára nézett, hosszú tűzfala a Luther utcával volt határos. A házba a középen fekvő konyhán keresztül lehetett belépni, abból balra a tisztaszoba, jobbra a lakó-, illetve hálószoba nyílt. A konyhában fatüzelésű sparherd és kemence, a szobákban vegyes tüzelésű öntöttvas kályhák álltak.[27] A lakószoba folytatásában az udvarról nyíló gazdasági helyiségek, a WC., az udvar végén baromfi és disznó ól volt található. A házban volt villany, de víz és gáz nem.

Léna néni és *Marika néni* a tisztaszobába költöztek, nekünk a konyhából jobb kézre nyíló lakószobát adták, a középen lévő konyhát közösen használtuk. Itt édesanyám nem csak főzhetett, hanem az ebédlő asztalon étkezhettünk, lavórból itt tisztálkodhattunk is. A konyhában akár olvasgatni is lehetett. A házi gazdáék télen *Ádám bácsival* és *Juli nénivel* összesen négyen laktak a tisztaszobában. Szűk és

[24] *Dr. Mikecz Károly* (1884. május 13. – 1973. április 12.) egykori kemecsei földbirtokos, a Magyar Országos Központi Takarékpénztár egyik volt igazgatója, az ötgyermekes szabolcsi alispánnak, *Mikecz Jánosnak* és Moldován Emíliának az első szülött fia, a harmad és negyed szülött *Mikecz Katalin* (*Péchy Gáborné*) nagymama és *Jolán* (*Szalmay Istvánné*) néni bátyja.

[25] Az *Erdős-család* tanyája ma már nincs meg.

[26] Ez könnyen érthető, ha csak arra gondolunk, hogy a háború után *Marika nénit* (későbbi nevén *Liszkai Lászlóné*) is elhurcolták málenkij robotra a Szovjetunióba, ahol 27 hónapig volt a lágerban.

[27] *Erdős Ádám* bácsiék megengedték, hogy a tanyáról behozott kukorica- és napraforgószárral mi is főzzünk és fűtsünk.

kényelmetlen lehetett, de soha nem panaszkodtak, szóvá nem tették. Béketűrő, szerény, csendes, végtelenül szorgalmas, nagyon rendes emberek voltak.

Baj csak később, egyetlen egyszer történt, amikor egy éjszaka a síró, láncra kötött, hófehér Hattyú-kutyát megsajnáltuk és eleresztettük, az pedig benézve az ablakon, a nem rég szép fehérre meszelt falat a sáros mellső lábaival összetapicskolta. Akkor nagyon megszidtak bennünket, de a megbocsátás nem váratott sokáig magára.

Visszatérve az 1951. június 20-án hajnalban történtekre, miután a teherautóról behordták az Erdősék által nekünk átengedett, szépen kitakarított és kiürített szobába a bútorainkat és holminkat, nagyon fáradtan lepihentünk.

Mezőberényben a Békés megyei Rendőrkapitányság 2678/1951.VI.a. számú határozata várt bennünket:

„Határozat. A 8130/1939. M.E. sz. rendelet és a 760/1939 B.M. sz. rendelet értelmében a Budapestről történő kitiltás következtében kijelölt jelenlegi lakhelye kényszerlakhelynek tekintendő. Azt az illetékes I. fokú rendőrhatóság engedélye nélkül el nem hagyhatja. Ez nem érinti a kitiltó belügyminisztériumi véghatározatban megállapított más lakhely kijelölése iránti kérelemre vonatkozó jogát. Erről értesítem: *dr. Kausay Tibor*, eredeti foglalkozása: FM. min. oszt., Mezőberény, Mátyás u. 32. sz. alatti községi lakost és vele egy háztartásban élő *Kausay Tiborné, ifj. K. Tibor* fia, *K. György* fia családtagot. Békéscsaba, 1951. június 19.” Pecsét, aláírás.

Az első napok az elhelyezkedéssel, pakolással, a község megismerésével, ismerősök felderítésével teltek. Ez utóbbira legjobb alkalom a vasárnapi szentmise volt, amely után – egymásról addig mit sem tudván – csodálva és örömmel köszöntöttük egymást. Itt volt a távoli szabolcsi rokon, *Molnár Lili* néni (Jármy Menyhértné) a leányával, *Zsuzsival*; Budapestről, az Ulászló utcából – ahol annak idején nem egyszer vendégeskedtünk is –, *Gaál Kálmánné, Saci* néni a fiaival, *Antival* és később bátyjával, *Mikivel*; az egykori nyíregyházi huszáralezredes *Krichfalussy Feri bácsi* és a felesége, aki szabadulásunk után a Rákóczi úton lévő Palace Szálloda telefonközpontosa volt (ezt onnan tudom, hogy egyszer valamiféle levelet kellett neki vigyek, minthogy a közelben dolgoztam); *Sibelka Perleberg Arthúr* a Földmívelésügyi Minisztériumból; *Kuún Isti*, aki Budapesten osztálytársam volt.

Szépen felöltözve, a vasárnapi szentmise után, attrakció volt a fagylaltos kocsijával a templom közelében „állomásozó” *Zülbeár Achmed* cukrászmester finom fagylaltját nyalogatni.[28] Általában itt verődött össze a kitelepített ifjúság – közülük többekkel együtt is dolgoztam –, és szerveződtek a hétvégi programok. Jártunk bridgezni a *Farkass Jablánczy* lányok (*Mariann, Éva, Katalin*) családjához, *Kovács Gábor* (Kokó) és *Márta* családjához, *Csanaky Aci* (Bernadette) – akinek nővérét férjhez menvén mentesítették, és így Leányfalura távozhatott – családjához, *Jármy Zsuzsiékhoz*,

[28] A Törökországból Mezőberénybe nősült *Zülbeár Achmed* bácsinak – az 1952-ben készült fénykép tanúsága szerint – volt egy szép, nagy, fehér agár kutyája, amit 2010. szeptember 4-i ott jártunkkor megerősített az unokája is, aki szintén Zülbeár Achmed, szintén mezőberényi és szintén cukrász, és a fagylaltja semmiben sem marad el a nagypapa ízletes csemegéje mögött. Velem pedig – hogy, s hogy nem – Mezőberényben volt az egyszerű Zeiss-Ikon Box-Tengor 54/2 típusú, Goerz Frontar blendéjű, 6x9 cm-es filmmel működő doboz fényképezőgépem, amelynek márkáját nem azért tudom, mert kiváló az emlékezőtehetségem, hanem, mert gyűjtögető életmódot folytatván – és megtalálván – itt van a kezemben. Gyűjtögetni könnyű, ha hagyják az embert – nemcsak a rendőrök, hanem a család is –, és ha van a becses régiségeket hová rejteni. E gyűjtögető szenvedélynek köszönhetem a budapesti betűrendes távbeszélő névsor 1943. januári hivatalos kiadását is, amely ugyan nem nálam, hanem valaki másnál vészelte át a viharos esztendőket, és amelyhez szívós licitálással a Mike és Társa antikvárium könyvárverésén jutottam hozzá, de visszaemlékezés írásakor kincsesbányának számít.

Csonka Pali és húga, *Mária* családjához, amelyek mindegyikénél a jó szülők – akikre nagy tisztelettel és szeretettel emlékszem –, mindig uzsonnával kínáltak, és olykor-olykor még azt is megengedték, hogy táncoljunk. A jó barátok közül az említetteken túl kiemelem (abc-be szedve) *Gaál Mikit* és *Antit* (akikről ugyan már szóltam), szegény *Jankovich Oszit* és testvéreit *Lacit* és *Valikát*, szegény *Pálffy Andrist*, szegény *Pilissy Tomit* és húgát *Sárikát*, *Unger Kristófot*, és ha valakit kifelejtettem – amiért szégyenkezve elnézést kérek –, annak az is oka lehet, hogy nem kaptam hírt felőlük. Úgy nevezett nyilvános helyre soha sem mentünk, egyedül a ligetbe szerettünk kisétálni, de például fürdőben, moziban, cukrászdában, vendéglőben[29] egyszer sem voltam.

Közben a kitelepítettek köréből egyre szaporodtak az új ismerősök: *Feördeös Gyuláék*, Fleischmann Ottóék, *Gáthy Elemérék*, *Gyertyánffy Aladárék*, *Hoffmann Ferencék*[30], *Jalsoviczky Idáék*[31], *Jurenák Éváék*, *Kávássy Béláék*, *Magyaros Sándorék*, *Majláth Alajosék*, *Marschalkó Béláék*, *Mendelényi Miklósék*, *Németh Béláék*, *Ógyallai Edéék*, *Orosz Olivérék*, *Országh Sándorék*, *Osváth Pálék*, *Paizs Gyuláék*, *Parragh Jánosné* és két leánya, *Radványi Judité*k, *Velics Gyula* és *Györgyi* neve jut hirtelen eszembe, és akiké nem, kérem, hogy nézzék el nekem, nagyon hosszú idő telt el azóta.

A mezőberényiek közül a háziakon, az orvoson, a boltosokon és a „hivatalos közegeken" kívül tulajdonképpen nem igen ismertem senkit, kivéve *Schauer Gyula* fogorvos családját, ugyanis Budapesten a ciszterekénél a fiúkkal, *Gyuszival* egy osztályba jártam, így aztán, amikor itthon volt, nagyon kedvesen vendégségbe is meghívtak.

Visszatérve az első mezőberényi napokhoz, eleinte édesanyámmal és Gyuri öcsémmel hármasban voltunk, de nem sokára kiegészült a család, édesapámat a kórházból, mentőautón, rendőri kísérettel egyenesen Mezőberénybe hozták. Örültünk a viszontlátásnak.

„Belügyminisztérium. VI. Vörösmarty-u 32. Ügyirat szám: 05844/1951. Címzett: *dr. Kausay Tibor*, Budapest, XI. Verpeléti-ut 4-6. Utasítom, hogy a kórházból való elszállítása után a B.M. által kijelölt új lakhelyét Békés megye Mezőberény Mátyás-u 32. szám egy 24 órán belül foglalja el és megérkezését a lakása szerinti illetékes járási rendőrkapitányságon jelentse be. Utasításom elmulasztásáért a legszigorúbban fogok eljárni. Budapest, 1951. július 9." Pecsét, aláírás.

Édesapám eleinte nehezen találta a helyét, azután belenyugodott sorsába, mindenképpen hasznosítani akarta magát. Miután megszokta az új környezetet és kissé megerősödött, ragaszkodott hozzá, hogy ő megy ivóvízért a nem túl messze lévő, utcai, nyomós artézi kúthoz. Bal karja felkötve, a fedeles bádogkanta egy sállal a

[29] Nem úgy, mint a háború előtt, amikor a vasárnapi ciszterci szentmise után családunk gyakran a mára lebontott Ketter söröző- és étteremben (XI. Horthy Miklós út 48., kellemes kerthelyisége is volt, a tulajdonos: özv. Ketter Józsefné), vagy a Hadik Laktanya Kávéházban (XI. Horthy Miklós út 38., hosszú idő után, 2010-ben, Hadik Kávéház néven, új tulajdonos, átalakítva – a Szatyorbár az alagsorból, kissé más rendeltetéssel, a földszintre került –, újranyitotta) töltötte a délelőttöt. Az egykori Horthy Miklós út ma Bartók Béla nevét viseli.

[30] *Hoffmann Feri* bácsi híres-neves képkeretező volt Budapesten a Károly király úton (ma Károly körút, az egykori üzlet helyén, szemben a volt Filmmúzeummal, most Belvárosi Színház, ma is képkeretező működik). Barátságos természetére jellemző, hogy Mezőberényben, gyapotszedéskor, ebéd után, az akácosban pihenő gyerekeket, fiatalokat, kis szelencéjéből savanyú cukorkával minden nap végigkínálta.

[31] *Jalsoviczky Ida* és *Lilla* édesanyja, *Jalsoviczky Zoltánné Bárczay Róza* „Amit a XX. században láttam és megéltem" címmel írt érdekes könyvében (Edelényi Füzetek, 43., az edelényi Művelődési Központ, Könyvtár és Múzeum kiadása, 2010.) emlékszik vissza a mezőberényi kitelepítésre is.

nyakába akasztva, jobb kezében a botja, és bal lábát lendítve minden nap elsántikált a téglával burkolt járdán és a hol sáros, hol poros, de mindig göröngyös úttesten át a kútig, és a vízzel háromnegyed részig töltött, de úgy is nehéz kantával vissza. Ez a kép felejthetetlen.

Nem túl sokára megint gyarapodott a család. *Kata* nagymamát és *Gábor* nagyapát a XI. Kende utca 6. alatti lakásból Hajdúdorogra telepítették ki, ahol kérvényezték az áttelepülésüket Mezőberénybe, és ehhez a hatóság hozzájárult. A Mátyás király utcától nem messze sikerült nekik szállást találni. A szüleivel való együttlét édesanyámnak mindenképpen könnyebbséget jelentett, és természetesen mindnyájunknak örömet okozott.

Édesanyám öcsémet beíratta a mezőberényi általános iskola ötödik osztályába. Ez egy nagyon rendes iskola volt. Például az osztályfőnök elintézte, hogy a központi tilalom ellenére – Mezőberény határát átlépve – a kitelepített gyerekek is részt vehessenek az aggteleki osztálykiránduláson.

Drága jó szüleim mindenképpen szerették volna, hogy tanulmányaimat folytathassam, de Mezőberényben gimnázium nem volt. Erőfeszítéseiknek a következő levelekben van nyoma:

„Állami Szegedi Kis István Gimnázium, Békés. Címzett: Dr. Kausay Tiborné úrasszonynak, Mezőberény, Mátyás u. 32. Ügyiratszám: 343/1951. Tárgy: Beiratkozásnál követendő eljárás. Érdeklődésükre értesítem, hogy intézetünkbe való beiratkozásra engedélyt a vármegyei tanács vb. oktatási osztálya adhat. Írásban előterjesztett kérelmét hozzánk adja be, és kérelmét mi továbbítjuk az oktatási osztályra. Indexét a kérelemhez eredetiben csatolja. Olyan okmányról, amit eredetiben nem óhajt felterjeszteni, készítsen másolatot, a másolatot az eredeti okmány bemutatása után láttamozom. A kérelem posta útján is beterjeszthető. Békés, 1951. július 21.” Pecsét, aláírás.

„Állami József Attila Gimnázium, Budapest, XI. Szent Imre herceg útja 27. Címzett: Dr. Kausay Tibor, Mezőberény Mátyás utca 32. Igazolvány. Hivatalosan igazolom, hogy Kausay Tibor (szül. 1934. Nyíregyházán), mint a vezetésem alatt álló budapesti XI. ker. József Attila Ált. Fiúgimnázium II.b. osztályának az 1950-51. tanévben rendes tanulója, tanulmányait lelkiismeretesen végezte, magatartása ellen kifogás nem merült fel. Budapest, 1951. augusztus 11-én.” Pecsét, aláírás.

„Békési Áll. (írógéppel felülírva az eredeti: Ref.) Szegedi Kis István Kollégium (a Kollégium írógéppel áthúzva) Gimnáziumának Igazgatósága, Békés. Címzett: Dr. Kausay Tiborné, Mezőberény, Mátyás u. 32. Ügyiratszám: 345/1951-2. Alulírott B. Gy., mint a békési állami Szegedi Kis István ált. gimnázium igazgatója igazolom, hogy intézetünk III. reál osztályában 45 tanuló van jelenleg. Ez osztályban még van férőhely, békés, 1951. szeptember 10.” Pecsét, aláírás.

„Közoktatásügyi Minisztérium. Budapest, V. Szalay utca 10-14. Címzett: Dr. Kausay Tibor ny. min. o. tanácsos, Mezőberény Mátyás u. 32. sz. Ügyiratszám: 1281-Kar-8-1/1951. IV/1. ü. o. Előadó: XY. Értesítem, hogy Tibor nevű fiának a beadványában megnevezett gimnáziumba folyó tanévre való felvételét nem engedélyezem. Budapest, 1951. évi október 9-én.” Pecsét, aláírás.

„Belügyminisztérium. Címzett: Dr. Kausay Tibor, Mezőberény, Mátyás utca 32. Ügyiratszám: 05844/2.-1951. Beadott kérvényét elbíráltam. Értesítem, hogy az abban foglaltakat nem találtam teljesíthetőnek. A jövőben ilyen irányú kérvényeit nem fogom

figyelembe venni. Budapest, 1951. október hó 13." Pecsét, aláírás. (Minthogy ezt a levelet a fenti iratokkal egy kötegben találtam, gondolom, hogy a beadott kérvény – amelyiknek itthon nincs nyoma –, a továbbtanulásommal lehetett kapcsolatban. Lehet, hogy a Belügyminisztériumban a 05844/1.-1951. szám alatt fel lehetne lelni, ilyen helyre járni azonban nem sok kedvem van.)

„Dr. Dobrowszky Nándor ügyvéd, Budapest, IV. Vámház-krt. 8. Címzett: Szekér Miklós úr[32], Budapest, VIII. Krúdy Gyula utca 12. sz. I. em. 7.a. Igazolom, hogy Kausay Tibor ügyében nevezett tanulmányi értesítőjét és költségeimre 200.- azaz Kettőszáz forintot felvettem. Budapest, 1951. november 21." Pecsét, aláírás.

És ezzel, az édesanyám keze írását viselő, "Tibi mezőberényi iskolai ügyei" ceruzás feliratú, rongyos, sárga boríték kiürült.

Lassan munkahelyet kellett keresnem. Anyagiakban rosszul álltunk, édesapám, nagyszüleim nyugdíját régen elvették. Amit később Mezőberényben munkával meg tudtunk keresni, azt a rokonoknál és ismerősöknél Budapesten maradt ingóságok, könyvek, szőnyegek, képek, bútorok apránkénti eladásából tudtuk kipótolni. Mindent nem kellett eladni, viszonylag sok bútor, szőnyeg, kép, apró porcellán dísztárgy, két csillár stb. megmaradt, és ezek jelentős részét mentesítésünk után visszakaptuk.[33]

Lapozgatom a munkakönyvemet, a Sarkadi Járás Tanácsa Végrehajtóbizottságának Munkaerőgazdálkodási Csoprtja állította ki 1951. december 7-én. Sorozata: C (vajon mit jelenthetett, lehet, hogy semmit), sorszáma: 243103. Eszerint 1951. október 17-én sikerült a mezőberényi vasútállomáson a Sarkadi Cukorgyár kötelékébe, a cukorrépa átvevő *Kiszely úr* mellé prizmázóként elhelyezkedni, és ott 1952. február 3-ig dolgozni. Nem volt rossz és nehéz munka. A gazdák lovas szekérrel hordták a vasútállomásra a feldolgozásra szánt cukorrépát, amelyeket hatalmas prizmákba kellett rakni (a cukorrépából először kézzel kiraktuk a prizma falát, majd azt fokozatosan emeltük, és a gazdák a szekérről közé hányták a cukorrépát, amelyet elegyengettünk). A prizmákba leeresztett hőmérőkkel kellett mérni, hogy a cukorrépa mennyire melegszik, és a hőmérséklettő függően a prizmákat kukorica kévékkel hol be kellett takarni a fagyhatás ellen, hol ki kellett takarni a befülledéstől védve. Nagyon hideg tél volt, de Kiszely úr megengedte, hogy időközönként kissé megmelegedjünk mázsa mellett lévő az irodájában.

Ennél sokkal nehezebb volt a mezőgazdasági, a kubikos és kőműves segédmunka. Például borsót gereblyéztem, gyapotot szedtem – a gyapotszedésen *Gábor nagyapával* együtt dolgoztunk –, kapáltam a Hosszútelki Állami Gazdaságban; emlékszem, hogy kukorica- és napraforgószárat az *Erdős* házigazda család tanyáján vágtam; de dolgoztam vízben állva rizsföldön is. Az állami gazdaságba többnyire traktor vontatta gumikerekű stráfkocsin vittek-hoztak bennünket. A mezőn nagyon meleg volt, csak a

[32] Noszlopi *Szekér Miklós* Micu bácsi, mezőgazdász, tisztviselő, keresztapámnak – édesanyám bátyjának –, *Tóth Lajosnak* az apósa, keresztapám feleségének, *Szekér Évának*, Vicus néninek (1918-1998) az édesapja.

[33] Édesapám több száz könyvéből (a háború előtt az előszobában is állt két, könyvekkel dugig tömött nagy szekrény) mindössze tíz egy néhány van a birtokomban, ezek közül két könyv története kalandos, illetve emlékezetes. Édesapám a kor szokásának megfelelően a könyveibe a családi címer rajzával díszített exlibrist ragasztott, és ennek volt köszönhető, hogy feleségemnek, *Nechay Líviának* (aki könyvtáros volt, és három szép gyermekkel ajándékozott meg) az 1970-es évek elején, az egyik Múzeum körúti antikváriumban véletlenül a kezébe akadt, ráismert és nyomban visszavásárolta nekem P. Gulácsy Irén: „Hamueső" című regényét (Singer és Wolfner Rt. Budapest, 1928.). A másikat, Bíró Lajos: „A mélység lakói" című regényét (Légrády Testvérek, Budapest, 1918.) 2000 szeptemberében, *Dékány Csaba* okl. építőmérnök barátomtól (*Dékány Sándor* gyermekkori pajtásom öccsétől) kaptam vissza, aki azt édesanyja hagyatékában találta.

déli félórás ebédidő alatt tudtunk árnyékba húzódni. Kellemetlen élményem volt, hogy a tarló csúnyán felsebesítette a bokámat, amíg rá nem jöttem, hogy a mezőre nem félcipőben és rövidnadrágban kell járni. Ekkor vettünk egy bakancsot – sőt később bilgeri csizmát is kaptam –, és vállpántos, a bokán elköthető szárú overallt a szövetkezeti boltban. A mezőberényi évek alatt egyetlen egyszer itt fordult elő, hogy mint munkához nem szokott, városi, puhány, úri gyerekre rám – nem az eladók, hanem egy másik vásárló – bántó megjegyzést tettek.

A kubikolásnál a talicska szárára, a kőműves munkánál a téglahordó trógli és a habarcshordó láda hosszú fogantyújára kötött, nyakba akasztott gurtni sokat segített, mert ezek szinte futólépésben való cipelése a göröngyös, sokszor lejtős terepen nagyon nehéz volt, és minduntalan ki akartak csúszni a kezemből, különösképpen a munkaidő második felében, utolsó harmadában. Teljesítménybért kaptunk – úgy mondták, hogy normában dolgozunk –, tehát lazsálni nem lehetett.

A „Gazdép" Tiszántúli Építési Vállalat ecsegfalvi istálló építésén „majdnem" kőműves lett belőlem és ott dolgozó kitelepített cimboráimból. Ez egy olyan munkahely volt, ahol a főépítésvezető szép, egylovas, könnyű homokfutón járt, és ostorával pattogtatva, ordítozva adta az utasításokat. Itt történt, hogy a reggel fagyos habarcsba rakott téglafal délben, a napsütötte oldalon felmelegedvén, először szépen elgörbült, majd nem sokára ledőlt. Megjelent itt, úgy kéthetente egy jószívű oktatásvezető – úgy emlékszem, hogy *Puskás úrnak* hívták –, aki azzal bíztatott bennünket, hogy hamar kőművest farag belőlünk. Hozott nekünk egy kis szövet zacskóban fából kivágott „téglákat, fél- és negyed-téglákat", és azon tanítgatta a falrakás fortélyait, amelyet – mivel hétvégéken is csak szombaton délután mentünk haza Mezőberénybe – esténként szorgalmasan gyakorolgattunk. Kőműves azonban nem lett belőlünk – bár még békekölcsönt is kellett jegyeznünk –, mert hideg tél is lévén, négyhavi munka után, 1953 januárjának legelején szégyenszemre megfutamodtunk.

„A rendőrség békési járási kapitánysága. Békés, Rákóczy út 13. Ügyirat szám: 945-1/206-1953. Határozat. Ifj. Kausay Tibor, Mezőberény, Mátyás u. 32. sz. a. lakosnak engedélyt adok arra, hogy f. évi április 23-tól f. évi október 31. napjáig eltávozhasson Köröstarcsa, Somapáti részre, az Árvízvédelmi és Folyamszabályozási Vállalatnál vállalt munkálatok elvégzése céljából. Munkahelyéről naponta visszatérhet Mezőberénybe. Indoklás. Így határoztam, mert a kérelem indokolt. Ezen engedély más célra fel nem használható, mert ellenkező esetben azonnal hatályát veszti. Elinduláskor a mezőberényi őrsön, Köröstarcsán pedig szintén az őrsön egy esetben jelentkezni tartozik. Békés, 1953. ápr. 21." Pecsét, aláírás. A hátoldalon: Jelentkezett, 1953. IV. 23. és a mezőberényi rendőrőrs pecsétje aláírással, valamint Jelentkezett, 1953. IV. 23. és a köröstarcsai rendőrőrs pecsétje aláírással.

Legeslegjobb víz közelben a Körösök gátjain volt dolgozni. Itt fűzfát vágtunk és hántoltunk, meder fenntartási, gátkarbantartási munkákat végeztünk, de magas belvíz idején a zsilip mellett a Hosszú foki szivattyútelepen is segédkeztem, és Köröstarcsán *Bátori Ferenc* úr gátőrháza körül és a közelében horgonyzó lakóhajó környezetében is dolgoztam *Gaál Mikivel*, rövidebb-hosszabb ideig, hiszen ez idénymunka volt. A munkakönyvembe a gyulai Kultúrmérnöki és Belvízrendező Hivatal egy, az ugyancsak gyulai Árvízvédelmi és Folyamszabályozási Hivatal négy bejegyzést tett, legutóbb innen 1953. augusztus 11-én léptem ki. A Körösök gátjaira munkába kerülni nehéz volt, nekem édesapám egykori, gyulai illetőségű titkárnőjének segítségével sikerült. A tél azonban itt is tél volt, de például a Hosszú foki szivattyútelepen

megengedték, hogy a kazánházban melegedjek. Mezőberényből a gátra biciklivel jártunk.[34]

Egy ilyen bicikli út alkalmával Körösladányban felkerestük szegény régen elhunyt atyai nagynéném férjét, az ide kitelepített *Gerlóczy Gábort*[35] és második feleségét.

Érdekes, hogy miközben fontos események felidézése sokszor nehéz, ugyan akkor jelentéktelen dolgok is nyomot hagynak az emlékezetben: a Körösök mentén, közel a gáthoz kaptunk szállásul egy üresen álló, kis házat. Ennek kulcsát ránk bízták, és egy alkalommal a kulcs elveszett. Órákig kerestük benn, kinn a fűben, eredménytelenül. Pironkodva kellett bevallanunk a történteket.

1952. július 7-én szegény magára hagyott *nagymamám, Temesváry Izabella* Budapesten, a Verpeléti úti lakásban meghalt. Temetésére, amelyet tudomásom szerint *Csiky Lajos* bátyám – róla később még szó esik – és húga, a nagymamát halála előtt ápoló *Csiky Magdolna* néném intézett, édesapám rendőrségi engedéllyel két napra, Budapestre utazhatott. Visszatérte után komor és szótlan volt. Nem emlékszem arra, hogy elmondta volna, mi történt Bella nagymama irataival, könyveivel, egyéb tárgyaival, bútoraival; lehet, hogy a temetés költségeit fedezendő – vagy megélhetésére már korábban –, ezeket el kellett adni. A fényképeken és néhány iraton kívül semmi, de semmi nem maradt utána, pedig számos könyv között 100 kötetes gyönyörű Jókai összes sorozata volt, az íróasztalán egy kedves, hatalmas, ülő, rózsaszín alabástrom malac – talán még a gazdálkodó Tibor nagyapa hagyatékából –, amire így, a bútorokon kívül vissza tudok emlékezni.

A mezőberényi rendőrökkel a hivatalos kapcsolaton kívül nem igen találkoztunk. Amikor édesanyám 1952 telén elesett, és csuklóban eltörte a bal karját, engedély nélkül – izgulva, de az úton rendőrt nem látva –, vonattal bemerészkedtünk Békéscsabára a kórházba, ahol minden kérdezősködés nélkül, pillanatok alatt megröntgenezték, sínbe tették, begipszelték a karját. Csúnya törés volt, a bal csuklója kissé görbe is maradt, mereven tartotta, nehezen használta, és élete végéig fájlalta.

Ezzel a balesettel véget ért az addigi lábtörlő, szatyor, szakajtó és kosár fonás csuhélevélből, a sál és pulóver kötés, a kapálás a zöldséges kertben, a libatömés, amiből édesanyám pénzt és élelmiszert varázsolt. Csak Kata nagymama bontotta szorgalmasan a selyemharisnyákat, még a kitelepítés után is sokáig, igaz, akkor már

[34] A biciklimet tréfásan ötszázas Puchnak hívtam, mert a márkája valóban Puch volt, és a rokonság Budapesten, használtan, ötszáz forintért vásárolta. Tisztességesen biciklizni tulajdonképpen Mezőberényben tanultam meg. A Körös-gátakon nem szerettem a lezárt sorompókat, mert azokat a sokszor csúszós, felázott gátoldalon kerülve, a csomagtartóra kötözött hátizsák mindig megbillent, és le akart esni. A biciklizés réme azonban a defekt volt, mert akkor a bicikliről le kellett pakolni, a kereket ki kellett szerelni, a belső gumit sallerral be kellett ragasztani, a külsőre esetleg muffot kellett tenni, azután mindent visszaszerelni, batyut visszakötözni, nem egyszer esőben, szélben, hidegben, persze nem egyedül, hanem a társak segítségével.

[35] Vitéz alsóviszokai *Gerlóczy Gábor* (1894-1962) nyíregyházi huszártiszt, 1942-től a kormányzó szárnysegédje, 1944-től vezérőrnagy, édesapám fiatalon, 1928-ban elhunyt nővérének, Belluci néninek (*Kausay Izabellának*, 1990. december 31. – 1928. október 2.) a férje. Anyósát, Bella nagymamát látogatva, sokszor járt nálunk a Verpeléti úti lakásban (bizonyára az előtt is, de arra nem emlékszem). Rendkívül barátságos, pedáns ember volt, gyerekkoromban mindig tréfásan ellenőrizte, hogy a cipőim ragyognak-e. Gyermekként félárván maradt leányát, nagynénémet és keresztmamámat, *Gerlóczy Mariettet* (1923. június 22. – 2006. február 5.) fiatal korában sokáig Bella nagymama nevelte. Gerlóczy Mariettet – aki egyházi engedéllyel *ifj. Temesváry Jánoshoz* (1925-1960) ment férjhez – Uzonból, a Temesváry családdal együtt, 1949 márciusában elhurcolták Sepsiszentgyörgyre, majd onnan a dobrudzsai kényszermunkatáborba internálták, ahonnan csak 1956 decemberében szabadultak. (Uzoni Temesváry Jánosné Gerlóczy Mariette: „Két ország közt félúton. Visszaemlékezések" Magánkiadás. Budapest, 1998.)

egy ügyes barkács mester készítette, halk járású, kis motoros orsó segítségével, és sokkal hatékonyabban, mint azelőtt.

A munkán kívül egyszer – rendőrségi engedéllyel – én is eljöhettem Mezőberényből. A távozási engedély három napra, rokonlátogatásra, Leányfaluba szólt, érkezéskor és visszautazáskor ott is kellett a rendőrségen jelentkezni, úgy, ahogy Mezőberényben is. Nem volt kockázatmentes a kiruccanás, mert Leányfaluból azonnal bejöttem Budapestre.
A hűséges jó barátok, a *Dékány-család*[36] adott szállást a Budafoki úton. Felkerestem a rokonokat, néhány akkori barátot, elvittek társaságba. A városban járkálván tartottam tőle, hogy igazoltatnak, ezért feszült voltam, nem igazán élveztem a helyzetet, és tulajdonképpen megkönnyebbülten tértem vissza Mezőberénybe.

Egy alkalommal gyerekkori jó barátom, *Franczia-Kiss Gábor*[37], aki szenvedélyesen lovagolt – ahogy hallom, felnőtt korában is –, a lovas klubbal átutazott, és rövid ideig Mezőberényben tartózkodott. Felkeresett bennünket, én dolgoztam, így csak szüleimmel találkozott. Erről jut eszembe a többi gyerekkori játszótárs[38], akikkel a barátság a Horthy Miklós út 27. szám alatti elemi iskolában alakult ki, akikkel együtt voltunk kis cserkészek, mind a Verpeléti út – Horthy Miklós út – Budafoki út háromszögben laktak – a szüleink jó ismerték egymást –, a kitelepítés előtt nagyon sokszor jártunk egymáshoz tanulni, játszani és strandra, teniszezni[39], kirándulni egymással, és akik a Dékány-fivérek kivételével 1956 októbere után teljesen szétszóródtak a nagyvilágban.

A szovjet diktátor 1953. március 5-én meghalt, hivatalosan gyászba borult az ország, mi azonban titokban reménykedni kezdtünk szabadulásunkban. A szovjet pártvezetés júniusban megvonta a bizalmat „népünk szeretett és bölcs vezéré”-től, és döntése alapján az országgyűlés 1953. július 4-én Nagy Imrét választotta meg miniszterelnöknek. Ezután az események felgyorsultak.

A kitelepítés alóli mentesítési határozatot az 1953. július 31-ét követő napokban vettük kézhez:

„Békésmegyei Rendőrkapitányság Igazgatásrendészeti Osztálya. Békéscsaba. Szám: 945-12/59/1953. VI. Határozat. *Dr. Kausay Tibor*, Mezőberény, Mátyás u. 32. lakos és vele egy háztartásban élő *Dr. Kausay Tiborné, ifj. Kausay Tibor* és *Kausay György*

---

[36] Az édesapa, Sándor bácsi, édesapámmal volt egy idős, a hadifogságból 1948-ban szabadult. Ma így emlékezünk rá: *Dr. Dékány Sándor* (1904-1974) tüzérezredes, egyetemi tanár, a műszaki tudományok doktora. Az 1956-os forradalom leverése után az úgy nevezett tiszti nyilatkozatot megtagadta, ezért állását, rangját elvesztette, és rendőri felügyelet alá került.

[37] Édesapjának, vitéz *Franczia-Kiss Ernő* bácsinak mozija volt („Nap mozgó”, a XI. Horthy Miklós út 32. szám alatt), ahova nem egyszer meghívott, de jártunk a közeli a Simplon moziba (későbbi Bartók mozi, a XI. Horthy Miklós út 64. szám alatt, a Körtérnél) is. A Franczia-Kiss család 1956 után külföldre távozott.

[38] *Bence-Brückler Bandi*, *Dékány Sasú* és *Csaba*, *Franczia-Kiss Gabi*, *Gyarmati Laci*, *Kelen Ervin* (édesapjának drogériája volt: „Klein és Zilcz” drogéria és foto szaküzlet, tul. Klein Sándor és Zilcz Lajos, XI. Horthy Miklós út 35.), *Szeles Sanyi*, az osztályelső *Thomas Jenci*, később *Sólyom Pisti* és mások.

[39] Teniszezni a Feneketlen-tó melletti pályára jártunk, engem oda és vissza útban is sokszor a *Franczia-Kiss Gabi* vitt biciklivel, a vázra maga elé ültetve. Kitelepítés után rövid ideig az ÉLITI-s kollégákkal is teniszeztem ugyan itt, akkor – hogy ne kelljen messzire cipelni –, a ruhát, cipőt, teniszütőt a Verpeléti úti házban *Kiss Elemér* bácsiéknál (Dr. Kiss Elemér, MNB banktisztviselő, a feleségével és két szép kislánnyal) tartottam, így az elvett lakásunk bejárata előtt is nem egyszer elmentem. Kiss Elemér bácsiék 1956-ban, a körtéri harcokat követően döntöttek úgy, hogy elhagyják az országot. 1956-ban a környék lakói a kockaköveket felszedve építettek barikádot és tankakadályt. Ennek emlékére a Móricz Zsigmond körtér 2. számú ház falán márvány emléktáblát, 2001-ben a 3/A. számú ház falán fém domborművet helyeztek el.

kényszerlakhelyhez kötöttségét megszüntetem. Értesítem, hogy az összes állampolgárokra kötelező jogszabályok figyelembevételével választhatják meg letelepedési helyünket. Békéscsaba, 1953. július 31." Pecsét, aláírás.

Otthonteremtésről lakás nélkül, nincstelenül szó sem lehetett. Édesanyám megírt néhány levelet, megvárta a válaszokat, majd augusztus közepe táján maga mellé vett, és elindultunk „letelepedési helyet" keresni, valahol Budapest környékén, mert az állandó budapesti lakásbejelentkezést akkoriban az „összes állampolgár" számára engedélyhez kötötték. Édesapám, öcsém és a Péchy nagyszülők Mezőberényben várták a fejleményeket. Úgy jöttem el Mezőberényből, hogy a felelevenedő emlékek hatásától félve oda ötvenhét év alatt nem is látogattam vissza. A tartózkodás falait a mezőberényi *Kisari Magdi* és férje *Miklós* bontotta le az általuk szervezett, jól sikerült, 2010. szeptember 4-5-i kitelepített találkozóra való, vissza nem utasítható kedves meghívásukkal.

Budapesten a Péchy nagymama (Mikecz Katalin) húga, *Mikecz Jolán* néni (1892. augusztus 25. – 1984. július 7.) és férje *Szalmay István* (1901-1977) szeretettel fogadtak, és bőségesen elláttak bennünket a Gellért-heggyel szemben fekvő, a Duna-parti lakásukban[40], amely néhány napig a felfedező utak kiinduló és vég pontja volt. Édesanyám néhány napon belül Dunabogdányban, a Fő út 15. alatti földszintes házban talált egy kiadó kétszobás lakást, egyik szobát magunknak, a másikat a Péchy nagyszülőknek; és a jó hírrel és csomagolni visszautazott Mezőberénybe. Engem pedig egy hónapra *Csiky Lajos* bátyám (1909-1986) fogadott be az VII. Madách tér 8. alatt lévő lakásába.

Csiky Lajos uzoni rokon volt, a tíz gyermekes *dr. Csiky L. János*[41] uzoni körorvos és felesége, *Verzár Róza Amália* nyolcadikként született gyermeke. Verzár Róza Amália édesanyja *Temesváry Anna* (Verzár Gergelyné), aki Temesváry Gergely leánya volt. Temesváry Izabella nagymamám ennek a Temesváry Gergelynek az unokája. Az 1921-ben elhunyt dr. Csiky L. János Uzonban, Temesváry Jánosnak – Temesváry Izabella nagymamám testvérének – volt telekszomszédja. Így özvegyénél, Róza néninél (1941-ben hunyt el) nyaranta többször magam is jártam vendégségben – a két kert között átjárás volt –, hetven év múltán is emlékszem háromlábú kiskutyájára.

A *Csiky Lajos* bátyámnál jólétben töltött egy hónap budapesti albérleti szoba, továbbtanulási lehetőség, illetve munkahely kereséssel telt el. A József Attila Gimnáziumba – mint volt kitelepítettet –, nem vettek vissza. Annyiban azonban szerencsém volt, hogy innen elég rossz hangulatban kilépve, a gimnázium kapuja előtt

[40] Gyermekkoromban, amikor még Mikecz Laci bácsi, Kata nagymama bátyja, *dr. Mikecz László* (1885-1950), egykori kúriai bíró élt, mindig ebből a lakásból néztük Szent István napján a tűzijátékot. Kata nagymama harmadik fiú testvére Kálmán bácsi, *Mikecz Kálmán* (1895-1974) nyíregyházi huszár ezredes, tizenhét kitüntetés, köztük a Nagyezüst és a Kisezüst vitézségi érme tulajdonosa, végig harcolta az I. és II. világháborút, 1945 márciusában szovjet hadifogságba került, ahonnan csak 1948 júniusában térhetett haza. Ezt követően 1948-ban B-listázták, 1950-ben megvonták a nyugdíját, és ezután már csak segédmunkásként tudott elhelyezkedni. Érdemei elismeréseként 1994. május 24-én posztumusz dandártábornokká nevezték ki. Nyíregyházán 2004 óta utca viseli a nevét, 2005 óta pedig a huszár emlékparkban bronz domborműve áll.

[41] Dr. Csiky L. János (máshol Dr. Csiky János Lukács Lajos) és Verzár Róza Amália első szülött fia, *Csiky András* bátyám (1894-1971, Csiky Lajos bátyja) tehetséges festőművész volt, néhány festménye itt látható: http://www.betonopus.hu/notesz/uzon/uzon5.htm; az unoka, a harmadikként született Csiky Gabriella és Tutsek Gábor egyetlen fia, *Tutsek János* okl. gépészmérnök (1924-2007, a kedves, szelíd, ragaszkodó „Tücsök" bátyám) művészien fényképezett. Erdélyi és csángó-földi fényképeiből ízelítő ezeken az internetes oldalakon található: http://www.betonopus.hu/notesz/tutsek/...

összetalálkoztam *Martos Istvánnal*, egykori, most érettségizett, kedves osztálytársammal, akinek nehéz helyzetemet elpanaszoltam. Martos Pityut felvették a Veszprémi Vegyipari Egyetemre, ahol kollégista lett, és így engem szülei albérlőként befogadtak a Pityu ideiglenesen megüresedett szobájába. Martoséknál a XII. Szolyva utcában, a kis cselédszobában három éven át (1953. – 1956.) lakhattam, ahol a Martos szülők végtelenül rendesen bántak velem.

Szüleim, öcsém és a Péchy nagyszülők közben felköltözködtek Mezőberényből Dunabogdányba.

A szüleim és nagyszüleim ezután nem jártak Mezőberényben, az egyetlen kapcsolatot édesanyám és *Erdős Marika* néni több évtizedes, rendszeres levélváltása jelentette. A leveleket – egy kivételével – édesanyám hagyatékában sajnos nem találom. A meglévő egyet Marika néni a nyugdíj kiegészítéssel kapcsolatos érdeklődésemre válaszolva, 1990. augusztus 8-án írta, talán szabad idéznem: „Kedves Tibor! Kérésének boldogan teszek eleget, örülök, hogy segíthetek, remélem eredménnyel jár. Nekem is hasonló gondjaim voltak. Biztosan emlékszik rá Tibor, beszéltem arról, hogy voltam kettő és félévig a Szovjetunióban málenkij roboton. Én most már megkaptam a kártérítést, kapok havi 500 Ft. nyugdíj pótlást. Nem olyan sok, de azért ez is jó. A család hál Istennek a közelben él, és jól van. Van 4 unokám, 1 fiú, 3 lány, a fiú hatodikos, a lányok ötödikes, harmadikos, a kicsi óvodás. Remélem Édesanyjának jót tett a kezelés, és nagyon sokszor csókolom. Minden jót kívánok az egész családnak. Üdvözlettel Marika”

Édesanyám az ÉLITI Élelmezésipari Tervező Intézetben (IX. Zsil u.) talált munkát, eleinte műszaki rajzoló, majd technikus volt.

Gyuri öcsémet 1953. őszén felvették a Ferencesek szentendrei általános iskolájának hetedik osztályába, majd 1955-től ugyanott folytatta a gimnáziumi tanulmányait.

Néhány hónappal a Dunabogdányba költözködés után gyász érte a családot, szegény szeretett nagyapám, *Péchy Gábor* ny. nyíregyházi huszár ezredes, 1953. november 25-én, 70. éves korában – az óbudai SZTK rendelőben várakozván – meghalt.

Édesanyám közben továbbtanulásom érdekében járta a gimnáziumokat, és sorozatos kudarcok után eljutott a budafoki Budai Nagy Antal Gimnáziumba (Budapest, XXII. Pentz Károly u. 13.)[42] is, ahol az igazgatóhelyettes, *Németh József* tanár úr (akinek *Géza* nevű fia ma a világhírű Bartók Vonósnégyes mélyhegedűse) vette pártfogásba. A jóságos Németh tanár úr azt tanácsolta édesanyámnak, hogy a fiú menjen el dolgozni, és úgy jelentkezzék a dolgozók esti gimnáziumának III. osztályába, ahol nem nézik a származást, és ahova mindenkit felvesznek, ha a munkahelye javasolja. Azt ígérte, hogy ha rendesen tanulok, és tisztességes eredményt mutatok fel, akkor a IV. osztályt a nappali tagozaton folytathatom, mert iskolán belül megoldható a tagozatváltás. Így is lett, 1953. szeptember 3-án felvettek a XXII. ker. (Budafok) Budai Nagy Antal Dolgozók Általános Gimnáziumának III. osztályába, ahol szerencsémre Németh József tanár úr volt az osztályfőnök.

Közvetlenül a kitelepítés után szűk két hétig – *Bence-Brückler Bandi* egykori osztálytársam édesanyja jóvoltából[43] – alkalmi, 4 órás csapos, de inkább mosogató

[42] Premontrei-rend nyolc osztályos gimnáziumának államosításából jött létre.

[43] *Bence-Brückler Bandi* az 1956-os forradalom leverését követően elment Nyugatra, és legközelebb csak 2011. november 8-án, budapesti tartózkodása alkalmából találkoztunk. Érdekes viszontlátás volt.

legény voltam a Vámház körút – Lónyay utca sarkán lévő kocsmában, így aztán nem is éheztem.

1953. augusztus 18-án az É. M. Közműtervező Irodán (Budapest, VII. Reviczky u. 4/c.) segédmunkásként helyezkedtem el, de itt a továbbtanulásomat nem javasolták, ezért tíz nap múlva elváltak útjaink, és megint csak édesanyám és testvére, *Péchy Gáspár* segítségével az UVATERV Út- Vasúttervező Vállalatnál (Budapest, V. Vigadó tér, akkor Molotov tér 1.) próbáltam szerencsét. Felvettek a Talajmechanikai Osztályra (Budapest, VIII. Rákóczi út 41.), és azonnal kiállították a továbbtanulási javaslatot, amelyet boldogan vittem a budafoki gimnáziumba. Az UVATERV nagyon jó és érdekes munkahely volt (*Gábor István* volt az igazgató), ahol a baloldali szellemiség ellenére számos régi katonatiszt – így Péchy Gáspár is – dolgozhatott, hiszen a terepi munkához, a térképészethez, az út-, vasút- és hídépítéshez kiválóan értettek. Az UVATERV Talajmechanikai Osztályán (osztályvezető: *Héjj Huba* okl. mérnök volt) szakaltiszt voltam, a talajmechanikai fúrásoknál segédkezés, a laboratóriumban a vizsgálati minták előkészítése, az edények tisztítása stb. volt a feladatom, a mérnökök és technikusok egyszerűbb vizsgálatokra is megtanítottak és azok elvégzését is néha megengedték, de szerencsére emellett az iskolai házi feladatok elkészítésére, tanulásra is volt némi lehetőségem[44], így a dolgozók gimnáziumának III. osztályát sikerült jó eredménnyel elvégeznem.

Az UVATERV-es időkben – közelsége révén – a Hungária kádfürdőbe (ez a VII. Dohány u. 42/44. szám alatt volt), később a Gellért Gyógyfürdő kádfürdőjébe jártam, hiszen az albérleti szobákhoz csak korlátozott fürdőszoba használat járt.

Az osztályidegenségből nem csak rossz, hanem hasznom is származott, a jóságos *Németh József* tanár úr erre való hivatkozással intézte el a kiegészítő parancsnokságon, hogy nem vittek el katonának.

A munka és a tanulás mellett – ha 1953-ban még nem is, de később – általában két-három hetente, hét végén kikapcsolódásra is nyílt lehetőség, ebben társaim a mezőberényi kitelepített barátok voltak. *Jankovich Oszival* és *Pilissy Tomival* kirándulni, *Pálffy Andrissal*, a *Farkass-Jablánczy lányokkal* Csillag-hegyre, a Velencei-tóra, Balatonra strandra jártunk (ment oda vasárnaponként Budapestről IBUSZ különvonat)[45], de utóbbiaknak bridge-partin is voltam vendégük, sőt jártunk az Operaházba is, és többed magunkkal néha, ötórai táncra a Paradiso-ba (ez az V. Petőfi tér 3-5. alatt volt), ritkán a Moulin Rouge-ba a VI. Nagymező utcába (ott a Chappy-zenekar játszott), nyáron a Budagyöngye kerthelyiségébe, nevezetes football mérkőzéseket TV-n nézni a Margit körúti kis eszpresszóba, úgy 1957 őszéig. Azután már inkább az egyetemen alakultak ki barátságok. Kivétel ez alól szegény *Jankovich Oszi* – akiből igen tehetséges acél- és fémszerkezet tervező statikus mérnök lett –, akihez 2009-ben bekövetkezett haláláig őszinte, jó baráti viszony fűzött, és baráti beszélgetésre – többször családostól is – nem egyszer találkoztunk. Előre futva az időben – a barátságokról szólva –, itt említem meg, hogy mostanság – ha itthon van –,

[44] Közvetlen főnököm *Daka Gyuri* bácsi volt, aki mindig a laboratórium galériájára zavart fel tanulni. Daka Gyuri bácsi egyébként tehetséges és jó nevű kanári tenyésztő is volt.

[45] Akkor már volt egy hordozható, jó nehéz, világvevő Orion rádióm, azt cipeltük magunkkal a kiránduláson és a strandra. A mezőberényi Néprádió után – amelyen csak a Kossuth és a Petőfi rádiót lehetett fogni –, újdonság volt. (A háború alatt a Philips világvevő rádiónkat be kellett szolgáltatni, a háború után használhatatlan állapotban kaptuk vissza, és megjavíttatni már nem volt erőnk.)

Unger Kristóf barátommal szoktuk a Centrál Kávéházban a mezőberényi eseményeket feleleveníteni, és a világ folyását meghányni-vetni.

Szüleimnek és öcsémnek Dunabogdányból 1954 nyarán sikerült Budapesthez közelebb, Szentendre, Nagybányai út és a Vasúti villa sor sarkán álló családi házba költöznie, amely jelentős közlekedési könnyítés volt. Budapestre távolsági autóbuszra szállás nélkül, közvetlenül HÉV-vel tudtak bejutni, illetve Szentendrére visszamenni, ami anyagi szempontból sem volt mellékes; ráadásul a ház a HÉV végállomástól nem volt túl messze. Szentendrén édesapám is talált elfoglaltságot, betegsége ellenére a Papíripari Vállalatnál éjjeli őrként, majd a Cementáruipari Vállalatnál árammérőként vállalt munkát, ahova a HÉV végállomástól néhány megállónyi távolsági autóbuszozással tudott eljutni. Szentendréről jó időben, hétvégeken, Gyuri öcsémmel nagyon kellemes biciklis kirándulásokat tettünk a Pilis hegységbe.

A hírre, hogy Szentendrére költözünk, édesanyám bátyja, *Tóth Lajos*[46] is családjával – feleségével és három gyermekével – együtt átköltözött Bodonyból –, ahova a kitelepítés elől önként távoztak 1951-ben a VIII. Krúdy utcából – Szentendrére, a Vasúti villasoron talált, tőlünk öt telekkel kijjebb lévő házba, ahol Kata nagymama számára is volt egy üres szoba.

A Budai Nagy Antal Gimnáziumban 1954. augusztus 31-én ábrázoló geometriából *Nádaskay Károly* tanár úr előtt sikeres különbözeti vizsgát tettem, és átiratkozhattam a nappali tagozatos IV. reálosztályba (osztályfőnököm a kiváló matematika tanár, *Gályai Miklós* lett), így az UVATERV-től kiléptem. Máig hálásan gondolok szüleimre, hogy húszévesen újra eltartottak. Emlékszem, hogy nagyon sokat tanultam, rengeteg volt a pótolni való – osztálytársaimnál két-három évvel idősebb lévén bizonyítani is akartam –, de megérte, a IV. osztályt jeles eredménnyel fejeztem be, és 1955. május 13-án kitűnően érettségiztem. Erre szükség is volt, hiszen egyetemre készültem.

A Budapesti Műszaki Egyetem Vegyészmérnöki Karára jelentkeztem az 1951-től, ott adjunktusként tanító *Zagyvai István* tanár úr tanácsára. Arról a kivételesen szerencsés sorsú *Zagyvai Kamill*, a ciszterek előszállási birtokán számvevő ciszterci atyáról van szó, aki 1945 és 1948 között, három éven át, a Ciszterci Gimnázium I.-III. osztályában[47] az osztályfőnököm volt, matematikát, fizikát, kémiát tanított, és azóta is nagy szeretettel tartotta egykori tanítványaival a kapcsolatot.[48] A vegyészmérnök kari műegyetemi felvételi vizsgám sikeres volt, de helyhiány miatt elutasítottak.

Újra édesanyám keresett nekem állást, és saját munkahelyére, az ÉLITI Élelmezésipari Tervező Intézet (Budapest, IX. Zsil u.3-5.) Cukortechnológiai Osztályára 1955.

---

[46] *Tóth Lajos*, nyíregyházi huszárszázados (1911-1993) a keresztapám volt. A háború után távolsági autóbuszvezetőként kereste a kenyerét. Felesége kalauznő lett, így Bodonyban, majd Szentendrén is egy autóbuszon dolgoztak. 1956-ban elhagyta az országot, emiatt 1957 novemberében megfosztották rendfokozatától. Mivel családját nem tudta Nyugatra menekíteni, 1962-ben hazatért. *Kata nagymama* édesanyámat is, de a fiát is rajongásig szerette. Önfeláldozására jellemző, hogy miután a II. világháború végén, 1945 januárjában a fia hadifogságba esett, kiderítette, hogy a hírhedt Fogsáni-i (Románia) hadifogolytáborban van (ahonnan 1947 júliusában szabadult), és addig ügyeskedett, amíg beállhatott az odajáró vöröskeresztesek közé. Elment Fogsániba, sikerült Lali bácsival találkoznia, és át tudta neki a magával vitt az élelmiszer csomagot adni. Majd újra Budapesten, Kata nagymama a XI. Bertalan Lajos utcában nyitott egy kis üzletet (talán, ha egy évig működtethette), ahol vidékről felhozott kenyeret, zsemlét, tejet, tejfölt, sajtot árult, elsősorban azért, hogy a háborút követő nehéz időben a gyerekei és unokái könnyebben jussanak élelemhez.

[47] Akkor a négy elemi iskolai osztályt követően például a nyolc osztályos gimnáziumban lehetett tanulni.

[48] *Dr. Zagyvai Kamill* atya, miután 1950-ben – a rend betiltásakor – elzavarták Zircről és a ciszterek bezárt budai rendházából (XI. Ibrahim u. 22.) is, a XI. Móricz Zsigmond körtér 4. szám alatt lakott.

augusztus 1-én, műszaki rajzolónak felvettek. Helyileg nem voltunk együtt, a Cukortechnológia az V. Báthory u. 12. alatt a IV. emeleten működött. Nagyon rendes és segítő szándékú emberekkel dolgozhattam együtt, hasznos is volt, mert megismertem a mérnöki gépészeti rajzok készítésének fortélyait. Emlékszem, hogy valamelyik munkatárs Lengyelországból két táska-gramofont hozott, és az egyiket nagyon kedvezményes áron megvettem, mert már korábban visszakaptam néhány gyermekkori bakelitlemezt[49], amelyeket szerettem volna néha meghallgatni. Ezek egyikét[50] ma is féltve őrzöm, sőt CD-re is átmásoltattam, karácsonykor, fagyújtáskor ma is ez idézi fel a szülői ház emlékét. Pedig akkoriban az anyagiakban igen csak szűkölködtünk, meleg ételt nem igen ettem, heteken keresztül „egységes íz”-zel[51] (vaj nélkül) kent kenyeret vittem magammal ebédre, a végén már alig bírtam lenyelni, az egyoldalú étkezéstől sokat fájt a gyomrom. Havonta egyszer-kétszer, amikor édesanyám vagy Kata nagymama meglátogatott, mindig hoztak egy kis felvágottat, nagy ritkán gépsonkát, sajtot, vajat reggelire, de bizony ezek a csemegék náluk is ritkaság számba mentek. Ez az áldatlan állapot ősszel – amikor már az egyetemi menzára járhattam –, számomra ugrásszerűen javult.

ÉLITI-s emlékem az is, hogy 1956. május 1-én, a Városligetben, a „dolgozó néppel” együtt felvonulva[52] olvasni valót vittem magammal, mert sokat kellett közben ácsorogni, és azt nagyon untam. Semmi szándékosság nem volt bennem, de éppen nagy vidáman Mark Twain filléres kiadású „A lóvátett város” című szatirikus elbeszélését olvastam, amin – a könyv címét látván – a körülöttem álló felvonulók elborzadtak, és azt ajánlották, hogy a következő fejezet élvezetét halasszam otthonra, tegyem sürgősen zsebre a könyvet, és ha unatkozom, inkább beszélgessünk. A sors kifürkészhetetlen, lehet, hogy Mark Twainnak is köszönhetem, hogy *Bán mérnök úr* beajánlott a Műegyetemen a Rajz Tanszéken oktató testvéréhez szabad kézi rajzot tanulni. Egyébként nem csak *Bán Tibor* tanár úrtól, hanem *Kósa Tibor* tanár úrtól is vettem órákat (ő a Műegyetem Út- Vasútépítési Tanszékén tanított), aki matematikából és fizikából készített fel a felvételi vizsgára, eredményesen.

Közben a Martos Pityu végleg hazajött, és nekem el kellett költöznöm a Szolyva utcai albérletből. Maga a költözés egyszerű volt, mert két bőröndbe minden holmim belefért. Szüleim ismeretsége révén jutottam 1956. augusztusában *Zarándyékhoz* a II. (Budagyöngye) Volkmann u. 2. alá, egy tágas bútorozott albérleti szobába, ahol 1957 szeptemberéig laktam.

A sikeres egyetemi felvételinek, a bírálók jóindulatának, szüleimnek és az ösztöndíjnak köszönhetően 1956. augusztus 31-én kiléphettem az ÉLITI-ből, és 1956. szeptember 4-én beiratkoztam az Építőipari és Közlekedési Műszaki Egyetem (ÉKME)[53] Mérnöki Karának nappali tagozatára. Leckekönyvem első oldalán *Cholnoky Tibor* rektor úrnak, a mechanika kiváló professzorának aláírása áll. A Kar dékánja az

[49] Ezeket a család többi gramofonlemezével együtt valamikor a Sternberg Hangszergyár üzletében (VII. Rákóczi út 60.) vettük.

[50] „His Master’s Voice” lemez, egyik oldalán Budanovits Mária gyermekkórussal és zenekari kísérettel a „Csendes az éj”-t, másik oldalán a „Mennyből az angyal”-t énekli (vezényel Sződy Szilárd),

[51] Az „egységes íz” vöröses barna színű, barack ízű, „nyögve nyelős”, késsel vágható tömb-lekvár volt.

[52] A május 1-i felvonuláson való részvétel nagyon sokáig, még 1956. után is, egészen az 1980-as évek végéig, lényegében kötelező volt.

[53] A Műegyetem 1952 és 1967 között két részre osztva működött, 1955 és 1967 között az Építőmérnöki, az Építészmérnöki és a Közlekedésmérnöki Karokat magába foglaló egyetemnek Építőipari és Közlekedési Műszaki Egyetem volt a neve.

útépítés híres tanára, *Vásárhelyi Boldizsár* professzor úr volt, akinek nevét 2000-ben, a Lágymányosi utca és a Budafoki út sarkán álló ház falán, márvány emléktáblán örökítették meg. Cholnoky és Vásárhelyi professzor uraknak a nehéz időkben igen sokat köszönhettünk, és nem csak azért, mert mindkettőjük fia évfolyamtársunk volt. Velük együtt az egyetemen kiválóbbnál kiválóbb, fáradhatatlan professzorok és tanárok tanítottak – többen közülük 1956. október 23-a után az egyetemi ifjúság védelmében saját állásukat is kockáztatták –, akiknek nevét felsorolni szinte lehetetlen; legtöbbjüknek – az idén arany díszokleveles – évfolyamtársaimmal együtt, sajnos már csak az emlékét őrizzük, tisztelettel szívünkben.

Rövid másfél hónapot jártunk az egyetemre, és kitört a forradalom. 1956. október 22-én este nagygyűlés a Műegyetem hallgatókkal és tanárokkal tömött aulájában; október 23-án tüntetés – *Marián Istvánnal*, a Hadmérnöki Kar alezredesével az élen – a Műegyetem – Bem szobor – Margit-híd – Pártszékház – Országház útvonalon, és nagygyűlés az Országház előtt a Kossuth téren; október 25-én a „véres csütörtök”-be torkollott nagygyűlés újra a Kossuth téren. A sok áldozatot követelő lövöldözés elől a Földművelésügyi Minisztérium déli árkádja alá húzódtam, majd leginkább a Kossuth tér északi része felől hallatszó géppuskaropogás közepette a Báthory utcán futva menekültem a Batthyány Örökmécses irányába. Ott összetalálkoztam – a nemrég elhunyt – *Ullrich Zoltán* kedves évfolyamtársammal, aki a Szabolcs megyei *Szikszay-Baskay* család révén távoli rokonom is[54], – kívül csupa vér volt a lódenkabátja –, és együtt mentünk át Budára, haza. A következő napokat sokad magammal a Műegyetemen töltöttem, az előadótermekben a Katonai Tanszék által adott vagy szerzett géppuskákat nagy nehézségek közepette zsírtalanítottuk a kocsikenőcs-szerű, vastag kulimásztól. A díszteremben a parketton aludtunk; egyik éjjel oda, emlékeim szerint a felső rakparton a Gellért tér irányába végig rohanó járműből, be is lőttek, a díszteremben senkinek sem esett baja, de a Műegyetem előtt *Danner János* egyetemi hallgató halálos sebet kapott. Emléktáblája az aula melletti folyosón, a dunai oldalon van. A szovjet csapatok inváziójának hírére a fegyvereket az egyetemen hátrahagyva szépen csendben hazagyalogoltunk. Még a budapesti harcok előtt sikerült részben gyalog, részben egy teherautó platóján a szüleimhez Szentendrére mennem. Itt várakozással telt az idő.

A szentendrei Nagybányai út 2. alatti ház átalakítása miatt 1957. elején szüleimnek és öcsémnek újból költöznie kellett. Szentendrén maradtak, de csak a HÉV megállótól távolabbra, az Ady Endre u. 6. alatt találtak kiadó szobát.

Kata nagymama 1957. elején, Budapesten, a XI. Bertalan Lajos utca 11. alatt vett ki egy kis albérleti cselédszobát, és azt 1957. szeptember elején nekem átadta. Elköszöntem a kedves *Zarándy családtól*, és költöztem a Bertalan Lajos utca 11-be. Ez a ház a Budafoki út sarkán, öt percre a Műegyetemtől áll, így ez nekem ideális volt. Kata nagymama nagy önfeláldozással, eltartási szerződés fejében bennlakásos ápolást vállalt, és 1957 elején a 90. éves *Déchey Lajosné, született Péchy Vilma* néni[55] IX. Közraktár utca 24. alatti lakásába költözött. Fiatalabb korában bemutattak Vilma néninek, jártam a lakásában már az 1940-es években, mert Gábor nagyapa nagynénjét

[54] *Kausay Zsófia* 1840 körül *Szikszay-Baskay Zsigmondhoz* ment feleségül.

[55] *Péchy Vilma* néni *Gábor nagyapa* nagynénje volt, a tíz gyermekes *Péchy Tamás* (1848/49-es honvéd főhadnagy, 1867-ben Abauj megye első alispánja, 1869-től országgyűlési képviselő, 1875-1880 között közlekedési miniszter és a képviselőház elnöke) hatodik gyermeke, míg Gábor nagyapa Péchy Tamás első szülött fiának, *Péchy Gábornak* (huszárhadnagy, később országgyűlési képviselő) a gyermeke, Péchy Tamás unokája.

látogatva magával vitt. Rendszerető, kemény tartású, szigorú özvegy asszony volt. Vilma néni természetesen Kata nagymamát harminc éve ismerte, de emlékezete azóta nagyon megromlott.

Öcsém 1957-ben a szentendrei Ferences Gimnáziumból az egyetemre való bejutás reményében átiratkozott a Budai Nagy Antal Gimnáziumba. Ezt követően – minthogy naponta Szentendréről Budafokra járni iskolába emberpróbáló lett volna – az V. Kossuth Lajos utcában egy átjáró szobában lakott.

Szegény édesapám Szentendrén, az Ady Endre u. 6. alatti szobában, 1958. február 26-án hajnalban, életének 54 évében – az első agyvérzés után kilenc évvel –, újabb agyvérzésben váratlanul és hirtelen meghalt. Erről az édesapámékkal Szentendrén egy házban lakó szelíd katolikus páter értesített (személyesen jött el és próbált lelket önteni belém a Bertalan Lajos utcai szobában), még előbb, mint ahogy édesanyámékkal beszélhettem volna. Iszonyatos fájdalom és magány szakadt rám, hónapok teltek el, amíg valahogy összeszedtem magam.

Déchey Lajos, Vilma néni fia Kata nagymamának fokozatosan lehetővé tette, hogy a család egyre több tagját költöztethesse be albérlőként a IX. Közraktár utca 24. alatti lakás üresen álló óriási, 47 m^2-es szobájába (a háború előtt ez volt a hatalmas lakás szalonja) és a kis 7 m^2-es cselédszobába. Rövid időn belül édesanyám és öcsém is a Közraktár utcában lakhatott, és édesanyám segítsége enyhítette Kata nagymama terheit. 1958 augusztusában már magam is ide költözhettem. Itt alapíthattam családot és ma is ebben a lakásban lakom, most már mint haszonélvező, e sorokat is szegény Vilma néni egykori szobájában írom. 1958 augusztusát olyan dátumként jegyeztük meg, mint amelytől Kata nagymama és Déchey Lajos jó voltából családunk számára véget értek a kitelepítés okozta – az 1953. évi mentesítéstől számítva öt évig tartó – hányattatások. Ettől kezdve szerényen és másképp ugyan, mint régen, de viszonylag nyugodt körülmények között és újra együtt éltünk, kik megmaradtunk.

Visszatérve az egyetemi évekre, a forradalom eltiprása után az oktatás 1957. február elején indult újra, és 1957. június végéig teljesített két rövidre szabott félév után lassan a régi kerékvágásban került.

Az egyetemet a II. év elejétől tandíjmentesen végezhettem, a legutolsó, tizedik félév kivételével (az csak közepesre sikerült) végig jó átlaggal. Egyetlen egyszer buktam meg, de akkor nagyon, II. éves koromban, az 1957/1958-as tanév I. félévének végén, 1958 januárjában, a Marxista Tanszéken filozófiából, többed magammal, de a többieknél is nehezebben, csak többszöri próbálkozásra sikerült értékes érdemjegyet szereznem. De hát azt tartja a mondás, hogy minden jó, ha a vége jó, és valóban így van, a Híd- és Szerkezetépítő Szakon 1961. június 24-én, bánatomra csak közepes minősítéssel, de örömömre építőmérnöki diplomát szereztem. Később azzal vigasztaltam magam, hogy az ÉKME Mérnöki Kara – az I. sz. Hídépítési Tanszéken, a nagytekintélyű *Csellár Ödön* tanár úr irányításával készített, „Komáromi közúti felüljáró. Zárt acél szelvényű, nagyszilárdságú feszített csavar kapcsolatú, 49,4 m támaszközű rácsos gerendahíd, vasbeton pályalemezzel” tárgyú – diplomatervem egyik bonyolult rajzát, az M=1:150 méretarányú általános tervet érdemesnek tartotta arra, hogy az 1964-ben, angol nyelven kiadott „Bronz könyv”-ben bemutassa.

Ezzel – 27 éves koromra, szüleim, nagyszüleim önfeláldozásával és tanáraim segítségével – sikerült leküzdeni azt a hátrányt, amit számomra a tanulásban a kitelepítés okozott.

György öcsém a Budai Nagy Antal Gimnáziumban 1959-ben érettségizett. Még ez évben a Budapesti Műszaki Egyetem Mérnöki Karának hallgatója lett, ahol 1964-ben építőmérnökként végzett.

Fájdalom, szegény sokat szenvedett édesapánk nem érhette meg – pedig hogy örült volna –, hogy a fiai mérnökemberek lettek, hasonlóan ükapjuk[56] testvéréhez, *Kauzsay Dánielhez*[57].

Édesanyám nyugdíját – ahogy erre már lehetőség nyílt –, 1990. március 13. után rendezték, mint erre az akkor a Belügyminisztérium Titkársága Igazgatási Osztályának 10-3714/1989 ügyszámú, nyugdíjrendezés céljából kiadott hatósági bizonyítványa emlékeztet, amelyben a Belügyminisztérium a 72/1989. /VII. 4./ MT rendelet 2. paragrafus /1/ bekezdésében és a 104./1989 /X. 4./ MT rendelet 1. paragrafus 1. bekezdés (b) pontban foglaltak szerint a csatolt iratok és tanuk igazolása alapján igazolta, hogy édesanyám 1951.06.01. – 1953.07.31. közötti időszakban személyes szabadságot korlátozó intézkedés hatálya alatt állt. Szegény a rendezett nyugdíjat nem sokáig élvezhette, fájdalmunkra, Budapesten, a Közraktár utcai lakásban, 1993. október 9-én meghalt.

Szegény Kata nagymama koránál fogva nem élhette meg a nyugdíjrendezést, 1974. június 20-án hagyott itt bennünket.

A kitelepítés után negyven évvel, nyugdíjba vonulásom előtt magam is kértem a Mezőberényben munkában töltött évek elismerését. A válasz hamarosan megérkezett:

„Országos Kárrendezési és Kárpótlási Hivatal. Budapest, VII. Kürt u. 6. Ügyszám: 149727/90. Hatósági Bizonyítvány. Az Országgyűlés határozatainak szellemében a Magyar Köztársaság Kormány is megköveti önt és hozzátartozóit a személyes szabadságot korlátozó jogtalan sérelmeket okozó intézkedések miatt. Az Országos Kárrendezési és Kárpótlási Hivatal a 93/1990. (XI.21.) Korm. rendelet, illetve az ezt megelőző 65/1990 (III.28.) MT rendelet alapján, *Dr. Kausay Tibor*, 1093. Budapest, Közraktár u. 24. szám alatti lakos kérelmére bemutatott okmányok alapján igazolja, hogy Dr. Kausay Tibor, szül. idő: 1934.10.01., szül. hely: Nyíregyháza, 1951.06.11. – 1953.07.31. közötti időszakban személyes szabadságot korlátozó intézkedés hatálya alatt állt (kitelepített). A Hatósági Bizonyítvány munkaviszony rendezés céljából került kiadásra. Budapest, 1991.06.25.” Pecsét, aláírás.

A kitelepítés alóli mentesítés után negyven évvel pedig kárpótlási jegy juttatásával zárult a kitelepítés ügye:

„Országos Kárrendezési és Kárpótlási Hivatal. Budapest, V. Kecskeméti u. 10-12. Szám: 22-7638036-192280/3-1993. Határozat. *Dr. Kausay Tibor* (sz.: Nyíregyháza, 1934.10.01., an.: Tóth Mária), 1093. Budapest, Közraktár u. 24. szám alatti lakos szabadságának törvénysértő és igazságtalan elvonása miatt benyújtott kárpótlási igényének helyt adok, és kárpótlási jegyben fizetendő kárpótlást állapítok meg részére. Megkeresem az Országos Takarékpénztár IX. kerületi fiókját (1095. Budapest, Tinódi u. 9-11.), hogy a jogosultnak a határozat jogerőre emelkedésétől számított 10. napot

[56] *Kauzsay* (vagy *Kausay*) *Károly* (1812-1883) földbirtokos, köztisztviselő, nagykállói szolgabíró, nyíregyházi levéltári igazgató.

[57] *Kauzsay* (vagy *Kausay*) *Dániel* (1815-1895) Tiszanagyfaluban élt, nőtlen, mérnök volt. Nyíregyházi levéltári adatok szerint 1848-ban Szabolcs megyében útibiztos volt (http://www.betonopus.hu/notesz/oreg-konyvek/utibiztos.pdf), 1868-ban pedig elkészítette a Tiszabüd (Tiszavasvári) község „határában rendezett úrbéri, egyházi s községi birtokokat kitüntető” térképet.

követően 297000.- Ft. eredendő névértékű kárpótlási jegyet adjon ki. Indoklás. Az előterjesztett igény és a csatolt iratok alapján az alábbi tényállást állapítottam meg: Dr. Kausay Tibor (sz.: Nyíregyháza, 1934.10.01., an.: Tóth Mária) 1951.06.11. és 1953.07.31. között (27 hónapig) kitelepített volt. A politikai okból jogtalanul elszenvedett szabadságelvonás tényét a kérelmező bizonyította. A kérelmező a kárpótlási igényét saját jogon terjesztette elő, így a kárpótlás összegének megállapítása az 1992. évi XXXII. törvény 6.-7. paragrafusai alapján történt. A kérelmező az igénybejelentése során tett nyilatkozata alapján a szabadságelvonás után megállapított kárpótlást kárpótlási jegy formájában kérte. A 104/1991. (VIII.3.) Korm. rendelet 8. paragrafus (3) bekezdése alapján a kárpótlási jegy kiadása a rendelkező részben megjelölt pénzintézet fiókjában történik. A személyi szabadsága elvesztésével összefüggésben keletkezett vagyoni sérelmét elbírálásra, az alaphatározat jogerőre emelkedése után hivatalból a Fővárosi Kárrendezési Hivatalhoz teszem át. Fentiek alapján a rendelkező részben foglaltak szerint határoztam. Budapest, 1993. július 15." Pecsét, aláírás.

Az elmúlt ötvenöt év alatt a családon és a szűk baráti körön kívül soha, senkivel sem beszéltem a kitelepítésről. Szakmai önéletrajzaimat mindig a gimnáziumi érettségivel és az egyetemi évekkel kezdtem. A jég 2009 decemberében tört meg, amikor a 75. születésnapomon köszöntő szakmai folyóirat, a „Vasbetonépítés" tett említést róla. Távolabbi ismerőseim közül azok előtt, akik a Duna TV – a hortobágyi zárt kényszer munkatáborok helyszínén, valamint a kedves mezőberényi *Kisari Miklósné* (*Chovanyecz Magdolna*) és férje, *Miklós* által szervezett, mezőberényi kitelepített és befogadó családok 2010. szeptember 4-i emlékezetes találkozóján[58] forgatott „Vannak vidékek, kitelepítettek nyomában" című – műsorát látták, 2010. október 24-én[59] lepleződtem le.

Hát kérem szépen, valahogy így volt ez…A statisztikák szerint mintegy 5.500 budapesti családnak, illetve 14.000 budapesti, osztályidegennek kikiáltott embernek jutott a kitelepítés 1951-1953-ban osztályrészéül,[60] és ugyanennyien voltak, akik kényszerűségből ugyan, de jó szívvel befogadták őket. Kegyelettel emlékezünk azokra, akik már nem élnek.

Budapest, 2011. február hó.

Dr. Kausay Tibor

[58] Köszönettel kell megemlíteni *Frey Mihályné* asszony, a mezőberényi *Önkormányzat* (polgármester: *Cservenák Pál Miklós* úr), a mezőberényi I. kerületi *Evangélikus Egyházközség* (lelkész: *Lázárné Skorka Katalin* lelkészasszony, a helyi *Német Hagyományápoló Egyesület*, a *Német Önkormányzat* nevét, akik a találkozó szervezésében és bonyolításában, a vendéglátásban a *Kisari-család* segítségére voltak. Számomra *Rau Mihály* úr tette lehetővé, hogy a találkozó alkalmával *Erdős Ádám* bácsi unokáját, *Liszkai Sándor* urat megismerhettem, és vele baráti szavakat válthattam.

[59] A Duna TV-nek a mezőberényi kitelepítésekről is szóló filmjét a szintén mezőberényi kitelepített, szegény *Oszi* barátom fia, *Jankovich Oszkár* készítette. Köszönet érte. A film vetítését a Duna TV angol felirattal ellátva 2010. november 11-én megismételte.

[60] *Magyar Kálmán* (1997), *Széchenyi Kinga* (2008) és *Hantó Zsuzsa* (2009) fent hivatkozott könyvei.

UTÓIRAT

Kisariné Chovanyecz Magdolna asszony, férje *Kisari Miklós* úr, és mezőberényi segítőik (elsősorban *Frey Mihályné Kaiser Gizella* asszony, *Lázárné Skorka Katalin* lelkészasszony és még sokan mások) szervezőmunkájának köszönhetően Mezőberényben 2011. szeptember 3-án a kitelepített és befogadó családok tiszteletére és emlékezetére, közadakozásból, gránit, haranglábként is működő szép emlékművet avattak és megjelentették a mezőberényi kitelepítésről szóló, „Hiánypótló történelemkönyv. Mezőberény Öröksége II.” című könyvet (ebben kapott helyet ez a visszaemlékezés). Az emlékművet – amelyet *dr. Réthelyi Miklós* úr, a Nemzeti Erőforrás Minisztérium minisztere avatott fel – *Papp Zoltán* úr, mezőberényi tanár tervezte és *Minya Gábor* úr, békési kőfaragó mester kivitelezte. A harangot *Gombos Miklós* úr, harangöntő mester őrbottyáni műhelyben öntötték. A könyv – amelyet a *Berényi Nyomdában* nyomtak – a mezőberényi Orlai Petrics Soma Kulturális Központ Muzeális Gyűjteménye kiadásában jelent meg, felelős kiadó: *Smiriné Kokauszki Erika* asszony. (ISBN szám: 978-963-08-2074-5). A 2011. szeptember 3-4-én, a kitelepítés 60. évfordulója alkalmából tartott emlékünnepségen a *Mezőberényi TV Stúdió* forgatott filmet.

Budapest, 2011. október 17.

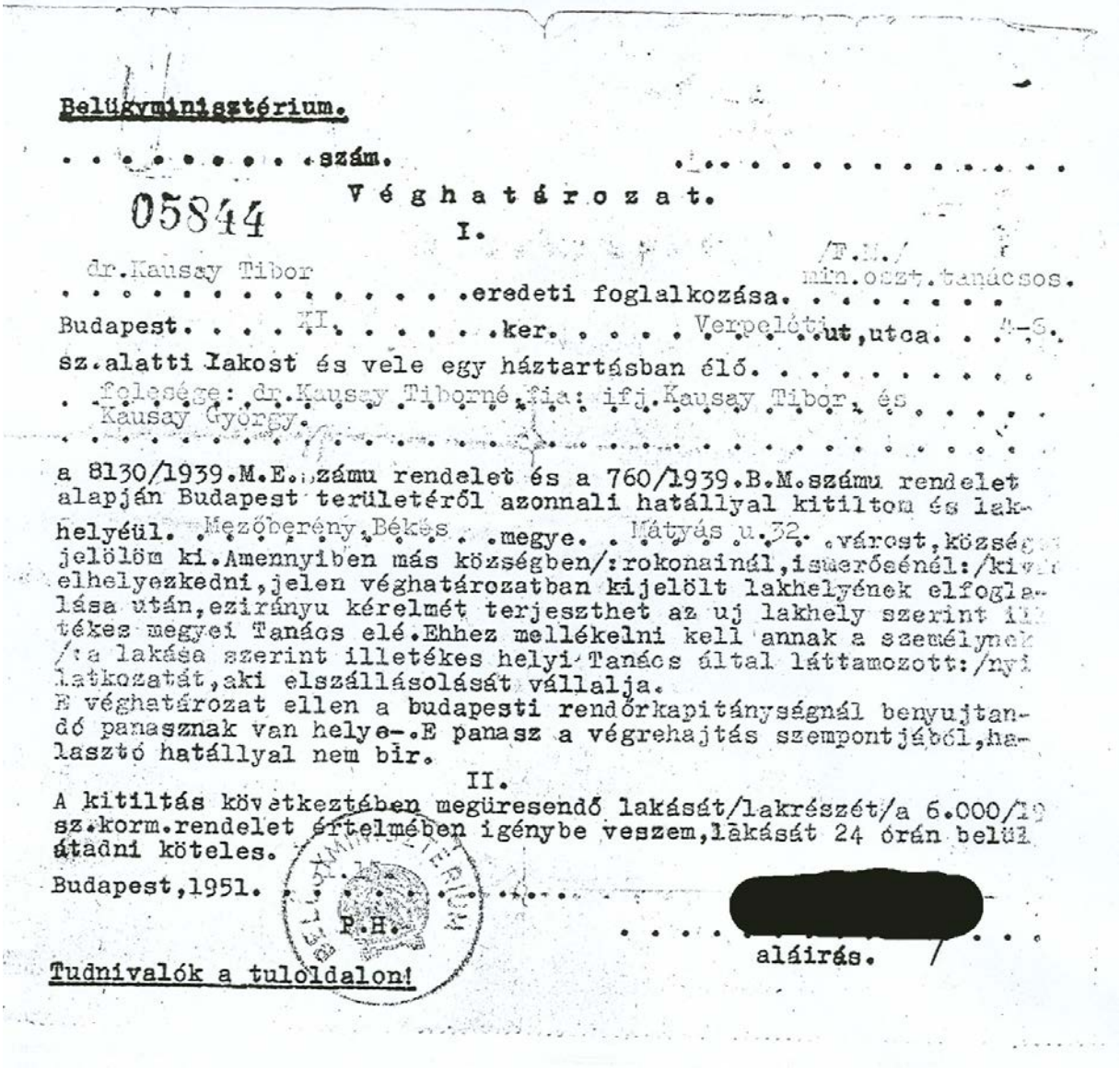

Belügyminisztérium.

. . . . . .szám. .

05844 Véghatározat.

I.

dr.Kausay Tibor /T.M./ min.oszt.tanácsos.
. . . . . .eredeti foglalkozása. . . . . .
Budapest. . . . II. . . . . .ker. . . . . Verpeléti ut,utca. . 4-6.
sz.alatti lakost és vele egy háztartásban élő. . . . . .
. feleségé: dr.Kausay Tiborné ,fia: ifj.Kausay Tibor, és . . . . .
Kausay György.
. . . . . .

a 8130/1939.M.E.számu rendelet és a 760/1939.B.M.számu rendelet alapján Budapest területéről azonnali hatállyal kitiltom és lakhelyéül. Mezőberény,Békés . .megye. . Hátyás u.32. .várost,község jelölöm ki.Amennyiben más községben/:rokonainál,ismerőseénél:/kiv elhelyezkedni,jelen véghatározatban kijelölt lakhelyének elfoglalása után,ezirányu kérelmét terjeszthet az uj lakhely szerint il tékes megyei Tanács elé.Ehhez mellékelni kell annak a személynek /:a lakása szerint illetékes helyi Tanács által láttamozott:/nyi latkozatát,aki elszállásolását vállalja.
E véghatározat ellen a budapesti rendőrkapitányságnál benyujtandó panasznak van helye-.E panasz a végrehajtás szempontjából,halasztó hatállyal nem bir.

II.

A kitiltás következtében megüresendő lakását/lakrészét/a 6.000/19 sz.korm.rendelet értelmében igénybe veszem,lakását 24 órán belül átadni köteles.

Budapest,1951. . . . . .

P.H.

. . . . [redacted] . . .
aláirás.

Tudnivalók a tuloldalon!

Békésmegyei rendőrkapitányság Békéscsaba. 76.

2678
– – – – – – – –/1951.VI.a. szám.

H A T Á R O Z A T .

A 813o/1939 M.E. sz.rendelet és a 76o/1939 B.M. sz.rendelet értelmében a Budapestről történő kitiltás következtében kijelölt jelenlegi lakhelye kényszerlakhelynek tekintendő. Azt az illetékes I.foku rendőrhatóság engedélye nélkül el nem hagyhatja. Ez nem érinti a kitiltó belügyminisztériumi véghatározatban megállapitott más lakhely kijelölése iránti kérelemre vonatkozo jogát.

Erről értesitem:

1./ – – – – – – – – – – rendőrkapitányságot

2./ – – dr. Kausay Tibor Pm.min.oszt. – – – – – – – – – – eredeti foglalkozása

Mezőberény Mátyás u.32.sz.a. községi lakost és vele egy háztartásban él

– Kausay Tiborné, ifj. K. Tibor fia, K. Györgye családtag

– –

– –

Békéscsaba, 1951. junius – – – 19.

Megyei r.kap. vezetője

[redacted]

Belügyminisztérium
VI. Vörösmaty-u 32.

05844/1951.

dr. Kausay Tibor

B u d a p e s t.
XI. Verpeléti-ut 4–6.

Utasitom, hogy a korházból való elszállitása után a B.M. által kijelölt uj lakhelyét Békés megye Mezőberény Mátyás-u 32. szám egy 24 órán belül foglalja el és megérkezését a lakása szerinti illetékes járási rendőrkapitányságon jelentse be. Utasitásom elmulasztásáért a legszigorubban fogok eljárni.

Budapest, 1951. julius 9.

[redacted]

aláirás

Békés
. . . . . megyei Tanács Végrehajtó Bizottsága.

. . 318/1951 . . . . . .szám.

T á r g y :

Mezőberény
. . . . . város, község
Mátyás
. . . . . .utca . . 32 . szám alatti lakos 1 szobából álló lakrészének igénybevétele és bérlőjének kijelölése.

V é g h a t á r o z a t .

A fent megjelölt lakás 1 szobából álló lakrészét a 6.000/1948. korm. sz. rendelet alapján igénybe veszem és annak bérlőjéül
dr.Kausay Tibort
. . . . . .jelölöm ki. A kijelölt bérlő a lakrészt a következő személyekkel együtt foglalhatja el:
dr.Kausay Tiborné, Kausay Tibor,és Kausay György,/fiai/
. . . . . .

A véghatározat fellebbvitel nélkül, azonnal végrehajtható.
Erről a fent megjelölt lakásban lakó. Erdős Ádám . . . . . .
. . . . . -t azzal értesítem, hogy az igénybevett lakrészt a fent megjelölt személyek részére azonnal kiüriteni és átengedni köteles.

Békéscsaba . . . . . 1951. junius . . . . . .hó. 11 . . . .

P.H.

[redacted]

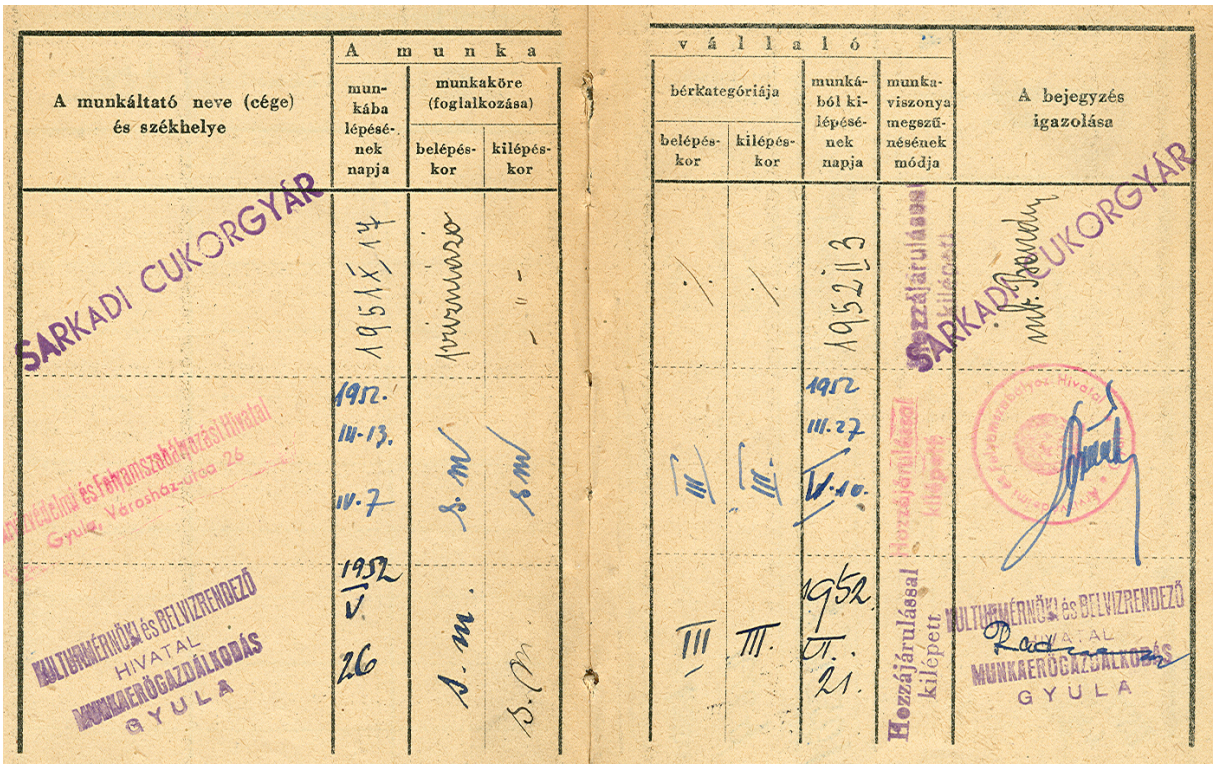

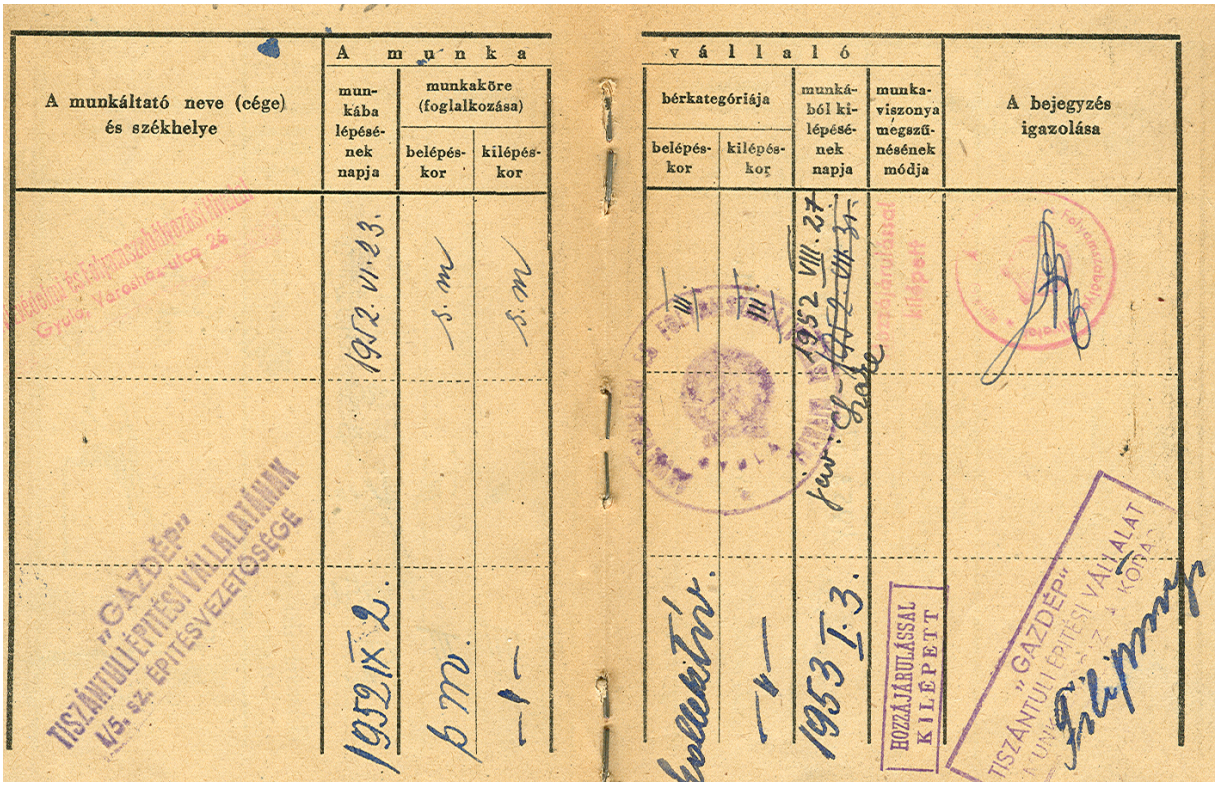

Munkakönyvem első bejegyzései, Mezőberény

BÉKÉSMEGYEI RENDŐRFŐKAPITÁNYSÁG IGAZGATÁSRENDÉSZETI OSZTÁLYA
BÉKÉSCSABA

.....rendőrkapitányság.

Szám: 945-12/59...../1953. VI.

Határozat

Dr. Kaussay Tibor, Mezőberény, Mátyás u 32. lakos és vele egy háztartásban élő Dr. Kausay Tiborné, ifj. Kausay Tibor és Kausay György

kényszerlakhelyhez kötöttségét megszüntetem.

Értesítem, hogy az összes állampolgárokra kötelező jogszabályok figyelembevételével választhatják meg letelepedési helyüket.

Békéscsaba 1953. július 31.

megyei rendő

Kiadmány hiteléül:

[redacted]

79185 — Vörös Csillag Nyomda, Budapest

A kényszerűségből, de megértéssel befogadó család

1952-ben a Kőrösön, Bátori Ferenc gátőr családjával

Kitelepített fiatalok Mezőberény főterén, a vasárnapi szentmise után, 1952 nyarán

Mezőberény, 2013. szeptember 7.